

05

JAHN ARVID SVENDSEN

Forsvaret og private militære firmaer

En ny utfordring i internasjonale operasjoner

OSLO FILES

ON DEFENCE AND SECURITY— 05/2009

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER (IFS)

Skippergata 17c, 0152 Oslo. Norge

Institutt for forsvarsstudier (IFS) er en del av Forsvares høgskole (FHS). Som faglig uavhengig høgskole utøver FHS sin virksomhet i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, pedagogiske og etiske prinsipper (jf. Lov om universiteter og høyskoler § 1-5).

Direktør: Professor Rolf Tamnes

Oslo Files on Defence and Security tar sikte på å være et uformelt og fleksibelt forum for studier innenfor instituttets arbeidsområder. Alle synspunkter, vurderinger og konklusjoner som fremkommer i denne publikasjonen, står for forfatteren(e)s egen regning. Hel eller delvis gjengivelse av innholdet kan bare skje med forfatterens samtykke.

Redaktør: Anna Therese Klingstedt

NORWEGIAN INSTITUTE FOR DEFENCE STUDIES (IFS)

Skippergata 17c, N-0152 Oslo. Norway

The Norwegian Institute for Defence Studies (IFS) is a part of the Norwegian Defence University College (FHS). As an independent university college, FHS conducts its professional activities in accordance with recognised scientific, pedagogical and ethical principles (pursuant to the Act pertaining to Universities and University Colleges, section 1-5).

Director: Professor Rolf Tamnes

Oslo Files on Defence and Security aims to provide an informal and flexible forum for studies within the fields of activity of the Norwegian Institute for Defence Studies. All views, assessments and conclusions which appear in this publication are the author's own. The author's permission is required for any reproduction, wholly or in part, of the contents.

Editor: Anna Therese Klingstedt

05

JAHN ARVID SVENDSEN

Forsvaret og private militære firmaer

En ny utfordring i internasjonale operasjoner

OSLO FILES

ON SECURITY AND DEFENCE — 05/2009

JAHN ARVID SVENDSEN

(f. 1970) er major i Hæren og tjenestegjør for tiden som stabsoffiser i det norske bidraget til ISAF med tidligere internasjonal tjeneste fra Kosovo (KFOR). Svendsen har en mastergrad i militære studier fra Forsvarets høgskole. Denne utgivelsen er bygget på hans masteroppgave fra 2008, som vant Eckbos pris.

SUMMARY

According to official Norwegian policy, the Armed Forces may not employ the services of private military companies, nor enter into any operational collaboration with such firms. Norway considers its position to be in compliance with the Geneva Conventions, under which it is an offence to employ mercenaries. This study finds a discrepancy between official Norwegian policy on the use of private military companies and the experience of Norwegian forces serving in international operations in Afghanistan and Iraq.

As Svendsen found in his interviews with Norwegian Armed Forces personnel, it is difficult to comply with official policy in the field. There are several reasons for this, the main being the extensive use of private military companies by other countries, most notably the US. In joint allied operations, formal and informal contact with private military companies is often unavoidable, and military personnel are, moreover, often unaware of the official Norwegian stance. Finally, collaborating with these firms is often a practical expedient.

Svendsen also found that Norwegian personnel often regard private military companies as a liability. They do not belong to the same chain of command and it is difficult to take account of them when planning ahead. Private military companies also tend not to communicate with each other; some of their personnel are insufficiently trained and equipped. Contact with private military companies therefore affects the manner in which Norwegian military units operate abroad.

Last, but not least, the study reveals how Norwegian military personnel are approached and recruited by private military companies as a result of formal and informal contact in the field. Svendsen urges improvements in the information given to Norwegian soldiers on Norwegian policy on the use of private military companies. They also need to learn how they should deal with private military companies before deployment to international operations.

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER Norwegian Institute for Defence Studies

ISSN 0803-1061 © Norwegian Institute for Defence Studies

info@ifs.mil.no – www.ifs.mil.no

INNHold

INNLEDNING	5
PRIVATE MILITÆRE FIRMAER	9
Historikk	10
Etter den kalde krigen	13
PMF i dag	17
Omfanget	19
Norsk politikk	20
NORSK MILITÆRT PERSONELL OG PMF	23
Interaksjon med PMF	23
Kommando og kontroll	26
Trussel/styrkebeskyttelse	31
Oppdragsløsning	37
Opplevd grad av utfordringer	39
Holdninger og persepsjon	41
Rekruttering	43
Retningslinjer	45
AMERIKANSKE OG NORSKE ERFARINGER	49
Kontraktører	49
Fallujah 2004	50
Utfordringene	52
Kommando og kontroll	54
Styrkebeskyttelse	55
Påvirkning av oppdragsløsning	56
Politiske retningslinjer	56
OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER	59
KILDELISTE	63

INNLEDNING

Med småstatens behov for en verdensorden bygget på rett har Norge lenge ivret for å styrke folkerettens stilling i internasjonal politikk.¹ Folkeretten, blant annet i form av Genèvekonvensjonene, regulerer normene for krigføring. Der betegnes leiesoldater som ikke-lovlig stridende – i tråd med hvordan leiesoldaten stort sett har vært oppfattet i de siste par århundrer.² For Norges del står fortsatt vernepliktstanken sterkt både i Forsvaret og i samfunnet ellers. I den grad leiesoldater og private militære firmaer blir omtalt i norske medier, er det gjerne i kritiske ordelag, og oppslagene beskriver stort sett amerikanske styrkers bruk av dem, med Blackwater som selve prototypen.³ For ytterligere å tydeliggjøre Norges holdning, har Forsvarsdepartementet utarbeidet retningslinjer for å begrense Forsvarets bruk av private aktører.⁴

Samtidig har Forsvaret fra begynnelsen av 90-tallet og frem til i dag vært involvert internasjonalt i krig og konflikt gjennom norsk deltakelse i ulike fredsstøttende operasjoner. Det har vært et bredt spekter av operasjoner, med vid geografisk spredning. Operasjonsmiljøet i disse konfliktene er komplekst og preget av mange aktører i ulike organisasjoner, både sivile og militære, statlig og ikke-statlige. I det samme tidsrommet, og delvis som en følge av disse operasjonene eller konfliktene, har antallet private militære aktører økt svært i antall, og markedet de representerer er anslått til å være en av verdens raskest voksende.⁵ Det er derfor vanskelig å se hvordan norske styrker kan unngå å komme i kontakt med privat-militære styrker slik rammebetingelsene rundt Forsvarets utenlandsoppdrag har utviklet seg.

-
- 1 Olav Riste, "Ideal og eigeninteresser: Utviklinga av den norske utanrikspolitiske tradisjonen", i Sven G. Holtmark, Helge Ø. Pharo og Rolf Tamnes (red.), *Motstrøms. Olav Riste og norsk internasjonal historieskriving* (Oslo: Cappelen Akademisk, 2003), 60–61.
 - 2 Genèvekonvensjonene, tilleggsprotokoll I, art. 47; Sarah Percy, *Mercenaries: The history of a norm in international relations* (New York: Oxford University Press, 2007), 225–232.
 - 3 Hans Erik Næss, "Våpnene kaller", *Ny tid*, 11.–17. september 2009; Sian O-Hara, "Terror er industri", *Klassekampen*, 13. mai 2009; Anne Thurmann-Nielsen, "Farlige fristelser", kommentar, *Dagbladet*, 18. mai 2009; Gunnar Magnus, "Advarer mot private styrker", *Aftenposten*, 6. juli 2008.
 - 4 Forsvarsdepartementet, *Konsept for offentlig privat partnerskap (OPP) i forsvarssektoren*. Justert versjon, februar 2005. (Oslo: Forsvarsdepartementet, 2005).
 - 5 Peter W. Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry* (Ithaca: Cornell University Press, 2004), 78–80; Deborah Avant, *The market for Force: The consequence of Privatizing Security* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 8.

De private militære aktørene har i økende grad organisert seg i selskapsformer som følger prinsippene fra forretningsverdenen. Det er derfor naturlig å kalle dem *private militære firmaer*, heretter bare PMF. PMF defineres som organisasjoner som tilbyr samme type tjenester som staters nasjonale militære styrker. De har gjerne også utrustning, organisering og operasjonsmønstre som bygger på militær teknikk og taktikk. Hovedmotivet for disse selskapene og deres ansatte er å tjene penger.

PMF jobber for stater over hele verden, men de amerikanske myndighetene er de desidert største oppdragsgiverne. PMF tar også sikkerhetsoppdrag for andre private organisasjoner, for eksempel ulike frivillige organisasjoner eller større forretningsforetak med aktivitet i konfliktområder.⁶

Norske styrker har vært og er involvert i internasjonale operasjoner hvor PMF opererer i stor skala, blant annet i Irak og Afghanistan. Mange av disse aktørene har tette bånd til regimet i de landene de operer i, som i Afghanistan, eller til en bidragsyter i den multinasjonale styrken. I en slik situasjon, der norske styrker inngår i en koalisjon og opererer parallelt med private militære aktører, er det rimelig å anta at det foregår en viss interaksjon og at dette medfører nye typer utfordringer for norske styrker. Denne studien vil belyse noen av disse utfordringene.

Til tross for at man også i Norge har sett en trend av privatisering i offentlig sektor synes denne utviklingen så langt å være mindre fremtredende i Forsvaret. Den tradisjonelle oppfattelsen av den norske vernepliktige soldats fortreffelighet, sammen med vår vektlegging av Folkeretten, står i skarp kontrast til det PMF representerer. Norsk offisiell politikk er derfor at man ikke kan benytte seg av denne type firmaers tjenester, eller på noen som helst måte ha et operativt samarbeid med PMF i felt. Denne politikken representerer i seg selv en utfordring for norske styrker, som daglig må forholde seg til PMF i operasjonene de deltar i. På tross av at regjeringsmedlemmer har besøkt konfliktområder og nær sagt følt problematikken på kroppen, er det et stort sprik mellom den politiske retorikken og realiteten på bakken.

I denne studien vil jeg beskrive de operative utfordringer som norske styrker på taktisk nivå opplever i møtet med PMF. Jeg vil også fokusere på utfordringer skapt av gapet som finnes mellom offisielle retningslinjer og den virkeligheten som norske styrker må forholde seg til. For å sette de norske erfaringene i perspektiv, skal amerikanske og norske erfaringer sammenliknes.

6 Kjell Bjork og Richard Jones, "Overcoming Dilemmas Created by the 21st Century Mercenaries", *Third World Quarterly*, nr. 4-5 (2005): 779.

Et rikt utvalg av internasjonal akademisk litteratur behandler PMF. Samtidig finnes det en mengde allment tilgjengelige rapporter fra amerikanske styrker som berører temaet. Mye av studiens grunnlag stammer fra denne litteraturen. Norske forskningsmiljøer og Forsvaret har imidlertid vist liten interesse for tematikken i norsk kontekst. Dette medfører at empirien som ligger til grunn for studien i all hovedsak hentet fra 17 kvalitative intervjuer foretatt i Norge i februar og mars 2008. Intervjuobjektene er alle stadig tjenestegjørende yrkesbefal eller spesialistbefal i Hæren og representerer bredden innen det taktiske nivå fra lagfører til bataljonssjef. Dette gjenspeiles i spennet på gradsnivået, som går fra fenrik til oberst, tyngden i utvalget ligger likevel på kaptein/major nivå. Alle de som er intervjuet har relativt fersk erfaring fra operasjoner i Irak, Afghanistan eller begge steder. Erfaringene er gjort i ulike tidsperioder og med forskjellig kontekst. De gir et nyansert bilde av situasjonen og styrker gyldigheten for konklusjonene som trekkes i studien.

Studien starter med å beskrive fenomenet PMF. Det historiske fokus er rettet mot utviklingen etter den kalde krigens slutt og på de særtrekk man finner ved dagens PMF. Kapitlet gir også en forklaring på den definisjon som legges til grunn for begrepet PMF i denne studien, og avsluttes med en redegjørelse for den norske politikken på området.

I kapittel 3 beskrives interaksjonen som norske styrker har med PMF. Deretter belyses de direkte og indirekte utfordringer dette fører til på taktisk nivå innenfor kommando og kontroll, styrkebeskyttelse og oppdragsløsning. Det finnes også mer latente utfordringer som man bare ser konturene av i dagens situasjon, men som på sikt kan føre til betydelige vanskeligheter helt opp på politisk nivå. Særlig gjelder det norske styrkers holdninger til PMF, potensialet for rekruttering til slike organisasjoner og politikken begrensede gjennomslag på taktisk nivå.

USA er den stat som uten sidestykke engasjerer flest PMF, og fremstår dermed som en ekstrem-case. Kapittel 4 handler derfor om amerikanske erfaringer med PMF, og belyser noen av de utfordringene som amerikanske styrker opplever. Dette holdes så opp mot de utfordringene som er beskrevet i kapittel 3, og viser at til tross for at man i USA har en helt annen tilnærming til bruk av PMF, er utfordringene på taktisk nivå ofte de samme.

Studien avsluttes med en oppsummering av undersøkelsens viktigste funn, hvordan de bidrar til å belyse et lite berørt tema i norsk forsvarsdebatt, og hvilke implikasjoner de kan få for Forsvaret.

PRIVATE MILITÆRE FIRMAER

Studien tar utgangspunkt i Peter W. Singers definisjon av *private militære firma (PMF)*.

They are business organizations that trade in professional services intricately linked to warfare. They are corporate bodies that specialize in the provision of military skills, including combat operations, strategic planning, intelligence, risk assessment, operational support, training and technical skills [...]. That is, PMFs are private business entities that deliver to consumers a wide spectrum of military and security services, once generally assumed to be exclusively inside the public context.⁷

Singer har delt disse PMFene inn i tre kategorier, avhengig av hvilken type tjenester de leverer:

1. *Militære støttefunksjoner*. Dette er funksjoner som i all hovedsak dreier seg om understøttelse av militære feltoperasjoner, i all vesentlighet logistikk. Det omfatter alt fra forpleining, transport og vedlikehold helt frem til “fronten”.
2. *Militære konsulenttjenester*. Dette innebærer alt fra rådgivning i militære spørsmål, trening og utdanning av militært personell, til faktisk deltagelse i planleggingen og gjennomføringen av operasjoner.
3. *Militære kamphenheter*. Dette innebærer deltagelse i direkte kamphandlinger. Enten med hele kombinerte kamphenheter (bataljonsstridsgruppe/brigade), eller med eksperter integrert i regulære styrker (spesialister, piloter etc.).

Singer og Avant peker på at det er mange PMF som opererer på tvers av disse kategoriene.⁸ Det vil si at de kan utføre kontrakter som omfatter hele spekteret, og da ofte i sammenheng som en “pakkeløsning”. Eksempelvis kan et firma som driver transport av forsyninger i Irak også stille sin egen sikkerhetsstyrke til eskorte av slike transporter og til vakthold på transittlagre.

Siden Singer laget sine kategorier har de rene militære kamphenhetene, representert ved selskaper som Executive Outcomes og Sandline, forsvunnet fra

7 Peter W. Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry* (Ithaca: Cornell University Press, 2004), 8.

8 Singer, *Corporate Warriors*; Deborah Avant, *The market for Force: The consequence of Privatizing Security* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

markedet. I stedet har de blitt erstattet eller omformet til det som refereres til som private sikkerhetselskaper.⁹ Slike sikkerhetselskaper er godt representert i de pågående konflikter. De opererer med samme taktikk og utrustning som kampenheter, og kommer i trefninger med parter i konflikten, selv om de har såkalte sikkerhetsoppgaver, som eskorte av viktige personer, områdesikkerhet eller objektsikring.

I denne rapporten legges derfor såkalte private sikkerhetselskaper som opererer i konfliktfylte områder inn under Singers siste kategori og betraktes som PMF. Dette synet finner også støtte i litteraturen på feltet. Schumacher har gjort en kategorisering i likhet med Singer, og opererer med det han kaller “security contractors” som en kategori i sin inndeling.¹⁰ Björk og Jones beskriver hvordan metodene som slike sikkerhetselskaper bruker primært er bygget på militær taktikk og teknikk, og på den måten er med på å viske ut skillet mellom hva som er sivile og militære mål.¹¹ Gaston løser det hele ved å kalle selskapene *private military and security companies* (PMSC).¹²

Historikk

I kjølvannet av Irak krigen, og i takt med en økende mengde rapporter om PMF som er involvert i overgrep og drap i Irak, har det dukket opp stadig flere presseoppslag om fenomenet, også i norske media. De kan lede oss til å trekke den feilaktige slutningen at det er noe nytt og historisk unikt at private selskaper løser militære oppgaver. Et historisk tilbakeblikk viser imidlertid det å leie inn utenforstående til å kjempe i kriger er like gammelt som krig i seg selv. I et bredt historisk perspektiv gir det mening å si at statens voldsmonopol snarere er et historisk unntak enn en regel.¹³ Percy argumenterer for at det eksisterer en historisk norm om at bruk av leiesoldater er betraktet som umoralsk. Likevel er det, med unntak av de to siste århundrene, et faktum at leiesoldater har spilt en avgjørende rolle i krigføring.¹⁴

Historiske referanser om bruk av leiesoldater finner man tilbake til mer en 2000 år før vår tidsregning. De greske bystatene leide inn spesialister, blant an-

9 Sarah Percy, *Mercenaries: The history of a norm in international relations* (New York: Oxford University Press, 2007), 225–232.

10 Gerald Schumacher, *A Bloody Business* (St. Paul: Zenith Press, 2006).

11 Björk og Jones, “Overcoming dilemmas”: 781–785.

12 E. L. Gaston, “Mercenarism 2.0? The Rise of the Modern Private Security Industry and Its Implications for International Humanitarian Law Enforcement”, i *Harvard International Law Journal* 49, nr. 1 (vinter 2008): 221–222.

13 Singer, *Corporate Warriors*, 19.

14 Percy, *Mercenaries*.

net tungt infanteri og kavaleri. Alexander den stores hær, som i utgangspunkt var en makedonsk hær, var ved hans død utviklet til en altoverveiende leiehær. I takt med det romerske keiserrikets vekst ble man i stadig større grad avhengig av leiesoldater, og mot slutten av det tredje århundre var den romerske hær mer germansk en romersk. Bruk av leiesoldater var således en nødvendighet for de ulike rikers vekst og utvikling gjennom hele antikken.¹⁵

Under middelalderens føydalsystem var det også utstrakt bruk av leiestyrker. Fra 1100-tallet supplerte føydalherrene sine lokale styrker med innleid hjelp fra fjerne himmelstrøk.¹⁶ Styrkene som ble stilt til herskerens disposisjon gjennom de føydale ordningene var oftest av svært dårlig kvalitet, manglet disiplin og sto ikke til disposisjon mer en 40 dager i året. Leiesoldater var profesjonelle og effektive på slagmarken, de muliggjorde langvarige kampanjer og fremsto derfor som det naturlige valg når man skulle utvide riket.¹⁷

Ifølge Singer førte utviklingen av en kommersiell økonomi på 1200-tallet til at føydalsystemets måte å organisere og rekruttere styrker på gradvis ble forlatt. I stedet for å pålegge adelen å stille soldater kunne man kreve inn penger, som igjen ble brukt til å leie inn profesjonelle styrker. Denne trenden bredte seg i hele Europa. Leiesoldatene, som organiserte seg i stadig større avdelinger, ble etter hvert et betydelig problem. Avdelinger av såkalte frie lanser romsterte rundt på det europeiske kontinent i søken etter jobb. I perioder uten arbeidsgiver var de tilbøyelige til å skaffe seg inntekter ved plyndring og utpressing. Svært mange av disse avdelingene fant veien til Italia, der de italienske bystatene hadde en kraftig økonomisk vekst og fant det hensiktsmessig å benytte leiesoldater til sine innbyrdes kriger. Utenlandske leiehærer ble etter hvert en betydelig maktfaktor, og kontrollerte i perioder så å si hele Italia. Markedet ble etter hvert tatt over av italienske selskaper. Kontraktørene ble her kjent som *condottieri*. Navnet har sin opprinnelse etter *la condotta*, navnet på kontrakten de inngikk.¹⁸

Leiehærer uten arbeidsgiver ble etter hvert et så stort problem for både kjøpmenn og bønder, at den franske kongen så det nødvendig sette en stopper for deres virksomhet. Basert på en spesiell beskatning av borgerskapet leide Karl VI i 1445 inn en hær som han brukte til å utslette øvrige frie leiehærer. Han beholdt denne styrken under konstant engasjement og skapte med dette verdens første stående hær. Metoden ble raskt adoptert av rivaliserende herskere. Fyrster og konger baserte sin makt og ekspansjon på stående leiehærer, muliggjort av beskatningssystemer.

15 Singer, *Corporate Warriors*, 19–22.

16 Avant, *The market for Force*, 27.

17 Percy, *Mercenaries*, 70.

18 Singer, *Corporate Warriors*, 22–26.

Det stadig voksende markedet for leiehærer innebar at noen måtte ta på seg jobben med å rekruttere, utruste og organisere disse. På begynnelsen av 1600-tallet oppsto derfor en svært lukrativ forretning for militære entreprenører. Entreprenørene tok på seg oppgaven med rekruttering, utrustning og organisering av styrker, som de så leide ut til konger og fyrster. Disse militære entreprenørselskapene, til forveksling lik dagens PMF, hadde en svært avansert organisasjonsform, og er beskrevet som de best organiserte og drevne foretak man har sett i Europa før 1900-tallet. En slik svært suksessfull entreprenør, grev Albrecht von Wallenstein, ble Europas rikeste mann.¹⁹

De militære entreprenørene gav herskerne mulighet til å drive krig i stor skala, uten å belaste befolkningen med personlig offer, selv om skatteinkrevningen var betydelig. Et annet problem var at datidens militære styrker “levde av landet” de befant seg på. Det var derfor mest gunstig å holde styrkene i aktivitet i utlandet, hvor de kunne plyndre en annens sivilbefolkning. Resultatet ble at man lå i konstant krig.

Et slags crescendo i denne utviklingen kom i form av tredveårskrigen (1618–48). Dette var en svært blodig krig som gikk hardt utover Europas sivilbefolkning. Denne krigen ble stort sett utkjempet av de ulike kongers leiehærer, lojale ovenfor herskeren og ikke til stat eller befolkning.

Tredveårskrigen endte med freden i Westfalen og dannet utgangspunktet for nasjonalstatens fremvekst. Gradvis ble leiehærene erstattet av stående styrker bestående av nasjonalstatens borgere. Teknologisk, industriell og organisatorisk utvikling på 1700-tallet gjorde det snart åpenbart at hærens størrelse ble viktigere enn kvalitet. Man kunne nå utdanne en borger til soldat i løpet av relativt kort tid, mye takket være moderne musketter som ble effektive våpen i borgersoldatens hender. Med den franske revolusjon og de påfølgende Napoleonskrigene endret krigen karakter. De franske styrkene, bestående av vernepliktige soldater, feide prøyssiske og østerrikske profesjonelle styrker av slagmarken. Det ble snart åpenbart for alle europeiske nasjoner at statens militærmakt måtte funderes på massehærer basert på allmenn verneplikt.

Til tross for vernepliktbaserte massehærers dominans eksisterte det fortsatt et betydelig marked for private militære aktører i koloniene. De store oversjøiske handelsselskapene, fra de store koloninasjonene, baserte seg i stor grad på leiestyrker både til lands og til sjøs for å beskytte sine handelsinteresser i koloniene. Disse selskapene holdt seg med store styrker utenfor statlig kontroll og involverte seg i betydelige kamphandlinger i koloniene. Det britiske ostindia-kompaniet hadde på slutten av 1700-tallet en privat hær på over 100 000 mann

– større enn den britiske hær.²⁰ De franske og hollandske handelsselskapene gikk konkurs på 1700-tallet, mens det britiske ostindiakompaniet holdt det gående til 1858. Man kan godt si at de store handelsselskapenes oppløsning også førte til opphør av de store private militære organisasjonene. Singer peker likevel på at Rhodesia ble styrt av et privat selskap med egen hær til 1924, og Mosambik helt frem til 1930.

Til tross for disse unntakene var det 19. og 20. århundre preget av krigens treenighet, slik Clausewitz har beskrevet den. Staten, folket og hæren var bundet sammen i et gjensidig avhengighetsforhold i rammen av nasjonalstaten, og i tråd med Webers statsideal. Til tross for at denne perioden gir lite marked for private militære aktører, kan man hevde at det er fra denne perioden vårt mentale bilde av den klassiske leiesoldaten kommer.

I perioden etter andre verdenskrig oppstod en mengde konflikter i forbindelse med koloniens frigjøring. I disse konfliktene fant den individuelle leiesoldat et godt marked, særlig i Afrika. Konflikten i Kongo (1960–64) trekkes frem av blant andre Singer som et eksempel. Her kjempet leiesoldater, lønnet via gruveselskaper, på opprørernes side i frigjøringen av Katanga-provinsen. Fra denne perioden oppsto leiesoldatlegender som Bob Denard og Mad Mike Hoare. Deres brutale fremferd og kyniske jakt på penger har bidratt sterkt til å skape et svært negativt inntrykk av leiesoldatvirksomhet.

Tidligere kolonistater var også med på å finansiere leiesoldatenes virksomhet. Hensikten var som oftest å ivareta innflytelse i området ved å indirekte støtte statsledere med lojalitet til den tidligere kolonimakten. Denne virksomheten skjedde fordekt, ofte organisert gjennom de hemmelige tjenestene.²¹ Den kalde krigen bidro også til å opprettholde et visst marked for leiesoldater. Begge sider involverte seg i interne konflikter og borgerkriger, der ideologiene kunne møtes til varm krig via stråmenn. I disse konfliktene var det viktig å gjøre sporene til sponsorene så utydelige som mulig. Leiesoldater ble derfor et hendig verktøy, de kunne rekrutteres i et land og på vegne av for eksempel USA utføre militære oppdrag i et tredje land, uten at forbindelsen var åpenbar.²²

Etter den kalde krigen

Etter en periode på nærmere 200 år, hvor private militære aktører bare i svært beskjeden grad satte sitt preg på pågående konflikter, ser man fra begynnelsen av

20 Ibid., 36.

21 Christopher Kinsey, *Corporate soldiers and International Security: The rise of the Private Military Companies* (Abingdon: Routledge, 2006), 49.

22 Ibid.

1990-tallet en kraftig vekst i bransjen. Denne utviklingen settes ofte i sammenheng med den kalde krigens slutt, og den påvirkningen det fikk på sikkerhetssituasjonen både lokalt og internasjonalt. Både i Vesten og i det tidligere Sovjetunionen førte den politiske og økonomiske situasjonen til at det ble nødvendig å redusere statens utgifter til militære formål. Den såkalte “peace dividend” skulle gjøres opp.²³ Dette resulterte i en kraftig nedbemanning av militære styrker og frigjorde et stort antall personell med militær kompetanse, nå tilgjengelige for det private markedet.²⁴

Samtidig fjernet den kalde krigens slutt lokket av stabilitet som de to supermaktenes rivalisering hadde opprettholdt. Dette førte til en kraftig økning i konfliktnivået globalt. Gamle interstatlige konflikter blusset opp igjen, men særlig interne konflikter med statskollaps som resultat, preget verdensbildet i starten av det 21. århundre. Dette bildet var særlig tydelig i Afrika. Mange regimer viste seg svært sårbare for opprør da støtten fra en av supermaktene forsvant. Somalia trekkes ofte frem som et talende eksempel i så måte. Svake regjeringer i Afrika ble også blant de første til å nyttiggjøre seg PMF-tjenester i oppsiktsvekkende høy grad. Til tross for manglende militære ressurser, rådet de over tilstrekkelige verdier til at de kunne leie inn militær kompetanse. Regjeringen i Sierra Leone ble i 1995 reddet av et PMF ved navn Executive Outcomes. Dette selskapet klarte i løpet av åtte måneder å slå ned en opprørsbevegelse som regjeringens egne styrker hadde kjempet mot på vikende front i fem år.²⁵

Den kalde krigens slutt førte også til en generell optimisme i forhold til FNs muligheter til å effektivt gripe inn i konflikter. Denne optimismen resulterte i at FN engasjerte seg i en rekke interne konflikter på begynnelsen av 90-tallet. Det viste seg imidlertid at evnen til å stable effektive militære styrker på beina ikke var i samsvar med viljen. Etter FNs mislykkede innsats i det tidligere Jugoslavia ble de militære operasjonene på Balkan i stor grad overtatt av Nato, med mandat fra FN. Nato-landene var da allerede godt i gang med sin nedbemanning og omstrukturering og merket godt presset skapt av det store engasjementet. I USA hadde man imidlertid tidlig startet bortsetting av en rekke funksjoner til private selskaper. Spesielt ble såkalte logistiske funksjoner og vakhold på baser, støtte til militær trening og utdanning i stor grad satt bort til private selskaper. På denne måten klarte amerikanerne ideelt sett å bevare kampkraft til tross for reduksjon i militær organisasjon.²⁶ Da krigen brøt ut i Kosovo i 1999 ble firmaet

23 Dominick Donald, *After the Bubble: British Private Security Companies after Iraq* (London: RUSI, 2006), 8.

24 Avant, *The Market for Force*, 30; Singer, *Corporate Warriors*, 50.

25 Kinsey, *Corporate soldiers*, 63.

26 Donald, *After the Bubble*

Kellogg, Brown & Root (fra 2007: KBR Inc.) ansvarlig for logistikken til USAs styrke. Kellogg, Brown & Root bygde, drev og etterforsynte Camp Bondsteel i Kosovo.²⁷ Alternativet hadde vært å kalle inn et stort antall soldater fra nasjonalgarden, et politisk lite fristende alternativ for Clinton-administrasjonen.

Trenden med bortsetting av offentlige tjenester til private er i tråd med den nyliberalistiske idé om markedsstyrt effektivitet, som slo igjennom for fullt i offentlig sektor på 1980-tallet, ofte kjent som “new public management” (NPM). Selv om privatisering av forsvarssektoren kom senere enn omstillingen av mange andre offentlige sektorer i Vesten, ga murens fall og opphøret av den kalde krigen de militærpolitiske betingelsene for at også forsvarssektoren kunne omfattes av NPM-reformer.²⁸ USA, som den viktigste militærmakt, ledet derfor an i denne utviklingen som snart ble fulgt opp av øvrige vestlige land.

Den kalde krigens slutt førte også til en enda sterkere globalisering. Alt henger sammen i det globale markedet, og den økte ustabiliteten i verden representerer således en trussel mot økonomiske interesser. Det globale markedets verdier går på tvers av stater, konflikter og nasjonale interesser. Det er derfor økt behov for beskyttelse mot ulike trusler, representert ved eksempelvis organisert kriminalitet, krigsherrer, opprørsbevegelser og kriminalitet generelt. Beskyttelsen som statens voldsapparat har bidratt med, er mange steder fraværende som følge av at staten har kollapset, eller at den, av politiske og kapasitetsmessige årsaker, er for svak til å garantere for sikkerheten. Det har også vært en tendens til at private selskaper som opererer i konfliktfylte områder i liten grad kan basere seg på støtte fra sin opphavsnasjons sikkerhetsapparat.²⁹ For å beskytte sine verdier blir derfor private selskaper nødt til å kjøpe sikkerhet på markedet.

Det er åpenbart at det i en del situasjoner er behov for slik sikkerhet, men det er likevel betimelig å stille seg spørsmål om en del av sikkerhetsbehovet er en konstruksjon skapt av samfunnets utvikling. Christopher Coker beskriver det han kaller risikosamfunnet, hvor alt handler om å håndtere og redusere risiko på alle områder.³⁰ Til tross for at vi i Vesten på alle områder har det tryggere enn tidligere, har vi et samfunn som er preget av angst og frykt. Frykt for terrorisme, frykt for naturkatastrofer, frykt for sykdom, frykt for det meste. Økt fokus på sikkerhet og risikokontroll er en naturlig følge av dette. Et britiskbasert PMF som opererer internasjonalt har oppsummert dette i navnet sitt, Control Risks Group.

27 Ibid., 8.

28 Øyvind Østerud, “Militærmakt på markedet”, i *Mot et avnasjonalisert Forsvar?*, red. Janne Haaland Matlary og Øyvind Østerud (Oslo: Abstrakt, 2005), 92.

29 Kinsey, *Corporate soldiers*, 59–61.

30 Christopher Coker, *Humane Warfare* (London: Routledge, 2001), 51–56.

Terrorangrepene 11. september 2001 har utvilsomt hatt en enorm innvirkning på utviklingen av markedet for PMF og “marked the start of an economic bonanza for private security companies. It also marked the start of an even closer working relationship with government”.³¹

Angrepene bekreftet på mange måter folks generelle frykt og konsoliderte risikosamfunnet. Det ble en ytterligere økning av fokus på beskyttelse av personell og verdier, både i privat og offentlig virksomhet, over alt hvor vestlige interesser var involvert. I vår globale tidsalder vil det si over hele verden. Kinsey hevder at PMF er aktive over hele verden med unntak av Antarktis.³² En voksende etterspørsel og en større politisk aksept for slike selskaper, særlig i USA, har utvilsomt bidratt til en legitimering av virksomheten, og banet veien for de store kontraktene PMF har fått med regjeringer, både i USA og i andre land.

Krigen i Irak representerer et enkeltstående marked, som i seg selv gir grobunn for virksomhetens ekspansjon. USA hadde styrkene til å invadere og okkupere Irak, men det ble snart åpenbart at det verken var styrker nok eller en strategi for å kontrollere et Irak uten eget sikkerhetsapparat. I arbeidet med å opprettholde lov, orden og tilstrekkelig sikkerhet under gjenoppbyggingen, oppsto en gyllen mulighet for PMF til å komme inn og fylle sikkerhetsgapet som invasjonen skapte. I utgangspunktet ser det ut til å være bare fordeler med denne bruken av PMF. Ifølge Kinsey gir PMFene de militære styrkene muligheten til å konsentrere innsatsen om å bekjempe opprørerne, i stedet for å måtte bruke ressurser på å sikre de som er ansvarlige for gjenoppbyggingen.³³ I ettertid har det vist seg at det å bruke PMF til å ivareta sikkerheten fører med seg en rekke vanskeligheter: Sivile, som ikke umiddelbart omfattes av folkeretten, utfører militære oppgaver. Den sivil-militære kontrollen svekkes, og det oppstår problemer med koordinasjon av innsatsen. Mange spør om ikke selskapene har blitt en del av den sykdommen de er satt til å kurere.³⁴

Det er en rekke sammenfallende faktorer og utviklingstrekk som samlet sett gir grunnlag for dagens privatisering av militærmakten. Det er et marked for private som trenger beskyttelse og militær kompetanse og som kjøper den av andre private. Et annet segment av markedet er der statlige aktører kjøper militære tjenester av private fordi de mangler egen kapasitet. Kompleksiteten i selskapsformer og kontrakter gjør det vanskelig å holde disse markedssegmen-

31 Christopher Kinsey, “Problematizing the role of Private Security Companies in Small wars”, *Small Wars and Insurgencies*, nr. 4 (2007): 597.

32 Ibid.

33 Ibid.: 599.

34 Bjork og Jones, “Overcoming dilemmas”; P.W. Singer, “Can’t win with ‘Em, Can’t Go To War Without ‘Em: Private Military Contractors and Counterinsurgency”, *Foreign Policy at Brookings*, Policy Paper, nr. 4, september 2007, <online> 11. april 2008.

tene atskilt. USA leder an i bruken av slike selskaper, og landet gjør det åpent og bevisst. Som Kinsey sier: “In the case of the US, they are simply seen as another implement in the toolbox, with which the government can promote its foreign policy.”³⁵

PMF i dag

Singer hevder at dagens PMF skiller seg vesentlig fra 1960-tallets individuelle leiesoldater, og at de til tross for store likheter også må ses på som noe annet enn middelalderens leiehærer. Dagens organisering av PMF i rene foretningsforetak gjør at de skiller seg vesentlig fra tidligere tiders private militære virksomhet.³⁶ PMF er organisert som andre store selskaper. De har en hierarkisk struktur med en overordnet ledelse som driver forretninger på vegne av styret og eierne. Svært mange av disse selskapene er aksjeselskaper, og det er en relativt lang vei fra styrerommet til den enkelte operatør på bakken. Det er firmaets bunnlinje som er sentral, mens det tidligere var fokus på den individuelle fortjenesten.

Dagens PMF opererer åpent på det globale markedet. Tidligere var det private militære markedet et svart marked, der kontrakter ble inngått i hemmelighet, og betalingen oftest var kontant i hånda. I dag konkurreres det åpent om kontraktene. Selv om det er anklager om en viss favorisering av enkelte amerikanske selskaper, viser det faktum at britiske Aegis group, Olive Security og flere andre ikke-amerikanske selskaper har store kontrakter med amerikanske myndigheter, at markedet i høyeste grad er åpent og internasjonalt.³⁷ Sentralt her er at det er åpen, legitim foretningsvirksomhet som bedrives.

Singer understreker også at moderne PMF har et bredt tilbud av tjenester, og at de retter seg mot en variert kundemasse. Alt fra privatpersoner til offentlige myndigheter benytter seg av PMF. Åpenheten rundt dagens PMF bidrar også til å gjøre rekrutteringen enklere. Disse selskapene rekrutterer åpent på internett eller via andre medier.

Et annet viktig aspekt med dagens PMF er at de ofte inngår som ett av mange selskaper i større forretnings sammenslutninger, eller som en divisjon i store selskaper med et bredt virkefelt. Resultatet av dette er at de blir tett knyttet til den øvrige forretningsverden og den globale økonomien.

Det er lett å si seg enig med Singer i at dagens PMF er foretningsforetak, og at det i seg selv er karakteristisk i forhold til tidligere private militære aktører.

35 Kinsey, “Problematising the role”: 596.

36 Singer, *Corporate warriors*.

37 Donald, *After the Bubble*, 30; Kinsey, *Corporate soldiers*, 25–27.

Carmola hevder at PMF er det hun kaller hybridorganisasjoner, hvor tre ulike karakteristikk konkurrerer om oppmerksomheten.³⁸ For det første er de multinasjonale forretningsforetak i et nisjemarked, for det andre er de humanitære organisasjoner som skaffer sikkerhet til de som arbeider for fred og sikkerhet, og for det tredje er de militære styrker. En salig blanding av forretning, velledighet og militær disiplin. Denne sammenblandingen er noe av det som gjør det utfordrende for stater å forholde seg til dem innenfor eksisterende internasjonale lover og forordninger. I en slik beskrivelse blir PMF et trehodet troll som det blir vanskelig å kontrollere eller stille til ansvar. Som Carmola sier: “Hybrid organizations end up being regulated by a complex array of mechanisms from a variety of directions, and this confusing matrix has so far failed to establish a legal regime or even a legal culture.”³⁹

Gaston viser hvordan PMF i praksis stilles utenfor internasjonal humanitær rett og er nærmest fritatt fra strafferettslig forfølgning av de eventuelle overgrep og kriminelle handlinger de utfører i tjenesten.⁴⁰ Selskapsformen de etablerer gjør at de unngår å omfattes av Genèvekonvensjonens definisjon av leiesoldater, og de omfattes heller ikke av FNs konvensjon mot rekruttering, bruk, finansiering og opplæring av leiesoldater. PMF betraktes juridisk heller ikke som en del av en stats væpnede styrker. De stater som benytter deres tjenester har således ikke noe juridisk ansvar for de oppgaver de setter ut til PMF, eller for handlinger som PMF personell utfører. Samtidig er det klart at mange også innenfor FN systemet setter likhetstegn ved PMF og leiesoldatvirksomhet, blant andre FNs spesialrapportør på leiesoldatvirksomhet (FN dokument A/58/115). Problemet synes å være at eksisterende lovverk er utilstrekkelig og at viljen til å gjøre noe med det ikke har bred nok internasjonal støtte.

Dagens PMF legger også svært stor vekt på å unngå leiesoldatstempelet.⁴¹ Etter Executive Outcome og Sandlines omstridte kampoperasjoner i Afrika på 90-tallet, har det vært viktig for dagens PMF å holde seg unna offensive operasjoner. De kaller seg nå konsekvent private sikkerhetsselskaper, har endret profil og “pusset på fasaden”.⁴² De viktigste årsakene til dette er at markedet er større og bredere dersom man markedsfører seg som privat sikkerhetsselskap. En aktør som får leiesoldatstempelet ekskluderer seg fra det legitime markedet og vil finne det vanskelig å få offentlige kontrakter.

38 Kateri Carmola, “It’s All Contracts Now: Private Military Firms and a Clash of Legal Culture”, *The Brown Journal of World Affairs* 13, utg. 1 (2006):162.

39 Ibid.

40 Gaston, “Mercenarism 2.0”: 228–239.

41 Christopher Spearin, “Contracting a Counterinsurgency? Implications for US Policy in Iraq and Beyond”, *Small Wars and Insurgencies* 18, nr. 4 (2007): 544.

42 Percy, *Mercenaries*, 225, 226.

Omfanget

Selv om PMF opererer nær sagt over hele verden, er det intet sted hvor størrelsen og omfanget av deres engasjement overgår det man finner i Irak. Det har vært eksplosiv økning i både antall personell og firmaer som er involvert i landet. I 2003–04 var det omkring 20 000 personer ansatt i ulike PMF i Irak, som tok seg av alt fra vakt og sikring til avhør av fanger.⁴³ I 2007 fant man gjennom en intern undersøkelse foretatt av det amerikanske forsvarsdepartementet at dette tallet hadde vokst til 180 000, 20 000 flere en det totale antallet amerikanske soldater i Irak. Personellet i PMF-ene kommer fra 30 forskjellige land over hele verden. Dette tallet inkluderer selskaper innenfor alle kategorier PMF. Anslagsvis 181 selskaper som opererer i “den spisse ende”, med bevæpnede oppgaver i operasjonsområdet, sysselsetter ifølge den irakiske bransjeorganisasjonen for private sikkerhetselskaper drøyt 48 000 personer.⁴⁴ Dette er formidable tall og innebærer at PMF er involvert på de fleste felt i Irak.

I Afghanistan er omfanget langt fra så omfattende som i Irak, men også der har det funnet sted en rivende utvikling innen det private sikkerhetsmarkedet etter invasjonen i 2001. Selv om det hersker en viss usikkerhet rundt tallene, hevder Rimli og Schmeidl at de har identifisert 90 navngitte selskaper med et sted mellom 18 500 og 28 000 ansatte innenfor “den spisse enden” av PMF.⁴⁵ Mange av de samme selskapene som opererer i Irak er også engasjert i Afghanistan. Selv om det også i Irak er en tendens til at irakere i økende grad er med på å bemanne selskapene, skiller markedet i Afghanistan seg ut ved at hele 44 prosent av firmaene er eid og drevet av afghanere. Selv om flere selskaper med utenlandsk eierskap og bemanning opererer der, er det svært vanlig å ha med afghanske partnere på eiersiden og stort innslag av lokalt ansatte.

En “kolonitidsmodell” synes å være idealet der man har utlendinger i lederposisjoner og folk fra tredje verden eller afghanere som mannskaper. En viktig årsak til denne organiseringen i Afghanistan er at man har krigsherrer med eksisterende militære organisasjoner som lett kan inngå i et PMF, eller etableres som et eget PMF.⁴⁶ Dette fremstår som en effektiv form for rekruttering og passer vel også inn i den afghanske kulturen. Internt i klanen er man lojal.⁴⁷

43 Østerud, “Militærmakt på markedet”, 13.

44 Singer, “Can’t win with ‘Em”: 3.

45 Rimli, Lisa og Susanne Schmeidl, *Private Security Companies and Local Populations: An exploratory study of Afghanistan and Angola*, november 2007, Swiss Peace, <online> 16. januar 2008: 16–17.

46 Rimli og Schmeidl, *Private Security*, 16–17; Gaston, “Mercenarism 2.0”: 239.

47 Fredrik Barth, *Afghanistan og Taliban* (Oslo: Pax, 2008).

Norsk politikk

Sterke stater som USA og Storbritannia har tradisjonelt akseptert bruk av PMF. I dagens situasjon, hvor man ønsker å frigjøre egne militære styrker til kampoperasjoner, er det naturlig for sterke stater å ha en politikk som legger til rette for bruk av PMF. På den andre siden vil bruk av PMF være en forutsetning for at svake stater i det hele tatt kan ha en militær kapasitet.

Norge som småstat bruker sine militære styrker som et diplomatisk instrument, for støtte opp om internasjonal rett og for å bevare respekten for menneskerettighetene.⁴⁸ Selv om ikke det norske Forsvaret har noen tradisjon for å benytte PMF, har det i det senere blitt stadig vanligere å sette bort deler av Forsvarets virksomhet til sivile. Norsk politikk har alltid støttet opp om folkeretten og norske myndigheter strekker seg langt for å følge internasjonal humanitær lov.⁴⁹ En sammenblanding av militær virksomhet og private aktører vil lett komme i konflikt med krigens folkerett og annen internasjonal humanitær lov. Forsvarsdepartementet (FD) har derfor sett det nødvendig å presisere norske retningslinjer for bruk av private aktører. I dokumentet *Konsept for offentlig privat partnerskap i forsvarssektoren* heter det:

Ingen private aktører skal tillates å utføre stridende funksjoner (kombattant virksomhet). Med stridende funksjoner menes funksjoner som etter krigens folkerett kun kan utføres av personer som har rett til å delta direkte i fiendtlighetene uten å pådra seg straffansvar. Som hovedregel er det kun medlemmer av de væpnede styrker, med unntak av sanitetspersonell, feltprester, militære pasienter og krigsfanger, som er lovlig stridende. Hvis det er tvil om en funksjon skal anses som stridende, skal Forsvaret foreta en juridisk vurdering av saken før avtale med den private aktøren inngås. Private aktører skal heller ikke benyttes til fangebehandling, herunder virksomhet hvor aktøren direkte eller indirekte kommer i kontakt med fanger/tilbakeholdt personell.⁵⁰

Selv om dette konseptet ikke sier noe direkte om hvordan norske styrker skal forholde seg til PMF når de er på oppdrag i internasjonale operasjoner, så indikerer det en klar politisk holdning til at man ikke aksepterer private aktører i stridende stillinger. En konkret hendelse, som viser hvor liten politisk aksept det er for å blande private inn i skarp militær virksomhet, er behandlingen av

48 Forsvarsdepartementet, "Styrke og relevans: Strategisk konsept for Forsvaret" (Oslo: Forsvarsdepartementet, 2004).

49 Leiv Lunde, *Norske interesser: utenrikspolitikk for en globalisert verden* (Oslo: Cappelen Damm, 2008).

50 Forsvarsdepartementet, *Konsept for offentlig privat partnerskap (OPP) i forsvarssektoren*. Justert versjon, februar 2005. (Oslo: Forsvarsdepartementet, 2005).

Forsvarets forhold til det norske PMF Ronin. Fra 2003 brukte Forsvaret dette selskapet i utdanningen av norsk militært personell, før de ble sendt ut i internasjonale operasjoner. Da dette forholdet ble kjent i media i slutten av januar 2008, skapte det betydelig politisk uro, og bare få dager etterpå ble alle kontrakter selskapet hadde med Forsvaret trukket på ordre fra Forsvarssjefen.⁵¹

I Forsvarets fellesoperative doktriner fremkommer samme budskap som fra FD,⁵² men verken denne eller andre direktiver sier noe konkret om hvordan man på taktisk nivå skal forholde seg til PMF. Fra Forsvarets fellesoperative hovedkvarter er budskapet likevel helt klart: Den norske holdningen er at det ikke skal være noe samarbeid med norske styrker og PMF, underforstått de som utfører stridende oppgaver.

Fra dette kan man slutte at det på strategisk og operativt nivå råder en holdning som tilsier at norske styrker ikke skal ha noe samarbeid med PMF som utfører stridende oppgaver. Samtidig kan det virke som om den er mindre tydelig på taktisk nivå. Manglende adressering av temaet i de taktiske doktriner medfører at militært personelle på taktisk nivå må tolke politiske signaler eller henvende seg direkte til Forsvarets fellesoperative hovedkvarter for å få klare retningslinjer.

51 Rolf Lofstad, "Forsvaret slutter med opplæring fra private sikkerhetsfirmaer", *www.dagbladet.no*, 30. januar 2008, <online> 31. januar 2008.

52 Forsvarsstaben, *Forsvarets fellesoperative doktriner* (Oslo: 2007).

NORSK MILITÆRT PERSONELL OG PMF

Norsk militært personell med erfaring fra operasjoner i Irak og Afghanistan har beskrevet en rekke forhold i møte med PMF som utfordrende. Utfordringene har vist seg å falle i to kategorier. For det første er det de *direkte* utfordringene av praktisk operativ art, dernest er det utfordringene av mer *indirekte* karakter. De sistnevnte er utfordringer som respondentene i intervjuene til denne studien er mindre oppmerksomme på, men som følger av måten man fra norsk side forholder seg til PMF.

Interaksjon med PMF

Med bakgrunn i norsk offisiell policy på området, slik den fremkommer på strategisk og operasjonelt nivå, skulle man forvente at interaksjonen mellom norske styrker og PMF er svært begrenset.

Virkeligheten ser likevel noe annerledes ut på taktisk nivå. Omfanget av PMF i Afghanistan og Irak er så stort at det vil være nær sagt umulig å ikke ha en eller annen form for interaksjon med dem, og slik interaksjon foregår da også.

Norske styrkers interaksjon med PMF kan grovt deles i formell og uformell interaksjon. En del interaksjon er mer eller mindre tilsiktet, samtidig foregår det en del interaksjon som er tilfeldig og mer utilsiktet. Alle respondentene, med unntak av én, har opplevd en eller annen form for formelt operativt samarbeid med PMF. I perioden hvor Norge hadde et ingeniørkompani i Basra i Irak ble norske soldater brukt til vakthold, sikring og særlig eskorte av PMF som ikke hadde tilstrekkelig sikkerhet selv. Dette var en oppgave som falt utenfor dem som avdelingen var tiltenkt, og som etter hvert tok mye ressurser.⁵³ Etter at det norske ingeniørkompaniet ble trukket ut, har det i hovedsak vært ulike stabstillinger som har vært bemannet av nordmenn, blant annet i forbindelse med Nato Training Mission i Irak. Disse stabsoffiserene inngår da i et system hvor bruken av PMF er betydelig. På spørsmål om hvilken interaksjon det var med PMF svarte Orlogskaptein Rubach ganske treffende: “De jobbet jo for oss!” Videre var han overrasket over at det var så mange sivile vaktsselskap i arbeid for koalisjonen: “Det som overrasket meg mest var at det var et sivilt vaktsselskap

53 Didrik Ellefsen, intervjuet av forfatter, Oslo, 4. februar 2008.

som passet på Nato HQ ... der kommer vi altså til Nato HQ i en operasjon, så står det sivile vakter der! Jeg ble litt overrasket over det, det må jeg si.”⁵⁴

Denne situasjonen bekreftes av alle de andre respondentene som har vært i Irak etter 2004. PMF er en integrert del av innsatsen til koalisjonen, og samarbeidet er betydelig og formalisert. PMF står for sikkerheten i den internasjonale sonen, og de fleste stedene der koalisjonenes administrasjon og ledelse befinner seg.

I Afghanistan er situasjonen noe annerledes med tanke på norske styrkers beskaffenhet. Her har det helt siden engasjementet startet vært nyttet norske militære enheter fra bataljonsstridsgrupper og nedover. Til tross for en noe mer selvstendig rolle, har man også her flere eksempler på operativt samarbeid med PMF. I perioden da norske styrker i hovedsak var engasjert i Kabul, hadde de flere ganger operativt samarbeid med DynCorp, et av de store amerikanske PMF engasjert av det amerikanske forsvarsdepartementet. Blant annet var DynCorp ansvarlig for vakthold og sikring av president Karzai i perioden 2002–05. I den forbindelse var det laget et planverk der norske styrker skulle forsterke DynCorp dersom det ble nødvendig å evakuere presidenten med kjøretøy. En slik forsterking skulle skje på bakgrunn av eksisterende formelle planer. Disse planene ble gjennomgått, koordinert og øvet sammen med DynCorp-personell.⁵⁵ DynCorp er en stor aktør i Afghanistan og har blant annet ansvar for utdanningen av politiet i store deler av Afghanistan. Dette er også et arbeid som de norske styrkene har deltatt i. DynCorp har koordinert og laget planene for utdanningen, men har i tillegg til egne ressurser benyttet norske styrker til å gjennomføre selve den praktiske delen av utdanningen. I praksis, uten at dette er bekreftet av respondentene, kan det synes som om norsk personell, lønnet av Norge har bidratt til at selskapet oppfylte sin kontrakt. Uansett, et formelt operativt samarbeid har det vært.

Dette formelle operative samarbeidet har riktignok avtatt noe etter at de norske styrkene forlot Kabul og konsentrerte innsatsen til Nord-Afghanistan. Likevel er det fortsatt et nødvendig formelt samarbeid med ulike PMF når prominente personer er på offisielle besøk i ulike sammenhenger. Viktige gjester kommer nær sagt alltid med et visst sikkerhetsoppbud bestående av personell fra ulike PMF, og et samarbeid er derfor nødvendig for å løse sikkerhetsoppdrag rundt slike besøk.⁵⁶

54 Kristian Rubach, intervjuet av forfatter, Oslo, 21. februar 2008.

55 Rune Sørø, intervjuet av forfatter, Oslo, 13. februar 2008.

56 Odin Johannessen, intervjuet av forfatter, Oslo, 25. februar 2008.

En annen form for operativt samarbeid er det som foregår på adhocbasis, uten noe form for formelt samarbeid. I både Irak og Afghanistan har det utviklet seg en prosedyre hvor norsk militært personell utnytter de sikkerhetssonene som ulike PMF skaper i løsningen av sine oppdrag, da særlig i forhold til statiske objekter. I korte trekk går det ut på at nordmennene planlegger å bruke slike sikkerhetssoner som “safe havens” under forflytning, eller dersom de skulle bli angrepet. Det er tydelig i undersøkelsens materiale at det nærmest har utviklet seg en slags standard operasjonsprosedyre (SOP) på dette. Den er neppe skrevet ned, men baserer seg på en “gentlemen’s agreement” i de tilfellene hvor den er toveis.

Vi var en veldig liten enhet og kunne være 25 mil fra militær camp. Da var det sivile leire på ruten vår som vi fikk lov til å bruke, også i et tilfelle fra Blackwater.⁵⁷

Når vi kjørte inn i de områdene som de hadde vakthold så følte vi oss trygge, det var safe havens ... Det var noe som var innarbeidet i operasjonskonseptet at vi brukte de installasjonene som var rundt omkring. Så det var gjensidig, det.⁵⁸

Det vi gjorde, var at når vi beveget oss gjennom et område de var i, så trekte vi av og til innfor det perimeteret som de hadde satt opp, for å slippe å drive egen sikring i samme utstrekning som man må hvis man stopper alene.⁵⁹

Slikt uformelt operativt samarbeid kan også oppstå mer tilfeldig ved at norske avdelinger er på samme sted til samme tid som PMF. Det vil da være rasjonelt å koordinere og dele på sikringsoppgaven. Undersøkelsen viser at dette også skjer. Men i enkeltstående og svært alvorlige situasjoner har det oppstått tilfeldig operativt samarbeid. Det beste eksemplet på dette er i etterkant av anslaget mot Hotell Serena i Kabul 14. januar 2008. Hotellet ble klarert og sikret av blant annet personell fra Blackwater. Da utenriksminister Gahr Støre og hans følge skulle evakueres til Kabul internasjonale flyplass, skjedde dette med støtte fra personell og kjøretøy fra Blackwater. Løytnant Børstad, som var sjef for personellet i den norske militære unnsetningsstyrken, beskriver Blackwaters innsats slik:

Når de var ferdig [med å klarere hotellet] så fikk jeg et fullt team med 10 kjøretøy – det var sivile landcruisere, pansret. Og det var null problem. Da sikret de

57 Øyvind Thjømøe, intervjuet av forfatter, Oslo, 29. februar 2008.

58 Einar Aarbogh, intervjuet av forfatter, Oslo, 12. mars 2008.

59 Kåre Einar Larsen, intervjuet av forfatter, Oslo, 4. februar 2008.

oss først ut – full pakke med belysning på vegger og tak og lastet opp i kjøretøy, så kjørte de eskorte med en del av følget inn, mens vi kjørte først med SISU og utenriksministeren.

Børstad var selv usikker på hvem disse bevæpna sivilistene var, han hadde imidlertid en klar oppfatning av at de var fra et PMF.⁶⁰ Dette ble senere bekreftet av Fredrik Græsvik, utenriksreporter i TV2, som la til at PMF var Blackwater. Han sier dette med sikkerhet, siden han var med i et av kjøretøyene som ble operert av Blackwater-personell.⁶¹

Den vanligste interaksjonen norske styrker har med PMF er likevel de tilfeldige møtene som oppstår, fordi PMF er en del av operasjonsmiljøet. De løser sine oppgaver uavhengig av militære operasjoner, og de løser sine oppgaver for og blant militære styrker. Det er derfor naturlig at det oppstår en del tilfeldig interaksjon. Man møtes under forflytning, man passerer hverandres kontrollposter, man treffes i forbindelse med nær sagt alle typer militæroperasjoner. Samtlige respondenter har slik erfaring, men de med tjeneste fra Bagdad og Kabul opplevde dette daglig.

Interaksjonen foregår også på det personlige plan i uformelle sammenhenger. Over halvparten av respondentene har opplevd en eller annen form for personlig relasjon med personell fra PMF. Eksemplene varierer fra at man slår av en prat når man møtes på skytebanen, man besøker hverandres fritidsmesser i sosiale lag, eller ved at man bor på samme sted og har dermed generelt mye samvær på fritiden.

I det store så jobbet vi jo ikke sammen med de private selskapene, det gjorde vi ikke. Vi hadde de på besøk i campen vår og vi møtte de rundt forbi der, så vi ble jo kjent med dem. Vi pratet jo med de i messene og sånt. Spesielt i de amerikanske messene, der traff vi dem. Vi pratet jo med folk fra Blackwater, jeg møtte en norsk-amerikaner og de kom på besøk i leiren vår.⁶²

Disse ulike typene for interaksjon, enten det er formelt samarbeid eller av mer tilfeldig karakter medfører en del utfordringer.

60 Rune Børstad, intervjuet av forfatter, Oslo, 19. februar 2008.

61 Fredrik Græsvik, telefonintervjuet av forfatter, 9. april 2008.

62 Thjømøe, intervju.

Kommando og kontroll

En rekke av de utfordringene som oppleves i forhold til PMF befinner seg innenfor kommando- og kontrolldimensjonen. I Forsvarets fellesoperative doktrine beskrives kommando og kontroll på følgende vis:

Kommando og kontroll er det militære begrepet for ledelse av operasjoner, og utgjør fundamentet for all operativ virksomhet, K2 [kommando og kontroll] består av den organisasjonen, de prosessene, prosedyrene, systemene og det lederskapet som gjør militære sjefer i stand til å lede og kontrollere sine styrker. Hensikten med vår kommando og kontroll er å lede planlegging og gjennomføring av operasjoner raskere og med bedre kvalitet enn motstanderen i alle typer operasjoner.⁶³

En forutsetning for å utøve effektiv kommando og kontroll er at den som leder har en god oversikt over situasjonene, og at usikkerhetsmomentene og det ukontrollerbare er redusert til et minimum. Undersøkelsen viser at de fleste ser på PMF som en del av den samlede internasjonale innsatsen i henholdsvis Afghanistan og Irak. De betraktes i all hovedsak til å være på samme side, i videste forstand, men samtlige respondenter opplever tilstedeværelsen og interaksjonen med PMF til å representere utfordringer i forhold til kommando og kontroll.

Det er åpenbart at de fleste opplever PMF som en kompliserende faktor i operasjonsområdet. Det er likevel de som har hatt posisjoner som har medført mye planlegging med stort kontrollspenn, som trekker frem uoversiktighet og kompleksitet som en utfordring i forbindelse med PMF. Typiske uttalelser fra respondenter som har erfaringer fra bataljonsledelsesnivå er:

Utfordringene med å ha kontroll på blå og rød er stor nok om du ikke i tillegg skal måtte ta hensyn til hundrevis av ulike firmaer som driver i en eller annen retning innenfor samme mål bilde som man selv har. Kommando- og kontroll-dimensjonen blir helt umulig ... Ja, la oss si at 5000 soldater i Kabul er blant disse firmaene. Det er en brigade det, en ganske formidabel styrke. Å ha en brigade som driver ved siden av den militære brigaden, det er ugunstig, for å si det mildt.⁶⁴

Dette sitatet setter situasjonen i et meget klart perspektiv. Den samlede summen av PMF som opererer parallelt, og i en del tilfeller sammen med militære

63 Forsvarsstaben, *Forsvarets fellesoperative doktrine*, 128.

64 Sørøra, intervju.

styrker, er formidabelt. Det er, som flere respondenter trekker frem, utfordringer nok med kommando og kontroll innenfor den militære organisasjonen i seg selv – ISAF består for eksempel av 43 ulike nasjoner.⁶⁵ Innenfor det militære systemet er det etablerte rutiner for å takle disse utfordringene. Man er innenfor den samme kommandolinjen, man utveksler liaisonoffiserer, man har sambandsmidler som er kompatible, og ikke minst får man informasjon om hva andre nasjoners styrker gjør. Dette er et svart hull hva gjelder PMF. Bare det å prøve å få en oversikt over hvilke PMF som opererer i operasjonsområdet, er en betydelig utfordring som krever ressurser. Å få innsikt i hva de gjør i tillegg er nær sagt umulig.⁶⁶ Særlig fremtredende er denne utfordringen for operasjoner i Kabul, men de samme utfordringene trekkes frem når det gjelder operasjoner i Nord-Afghanistan.

For en militær så oppleves det som en kompliserende faktor, for du har deg selv, du har ISAF apparatet med den afghanske hæren og det afghanske politiet, men så har du plutselig noen andre også som har en agenda oppe i det her, som du er nødt til å ta hensyn til i planlegging av operasjoner.⁶⁷

Det er en klar trend at tilstedeværelsen av PMF, som står utenfor kommandokjeden, skaper utfordringer i planleggingen av operasjoner. De blir aktører som det er umulig å kontrollere, ei heller er det mulig for utenforstående å få innsikt i deres planer. Selv ved formelt samarbeid, der PMF trekkes inn i planprosessen, oppleves det som en utfordring å avklare kommando og kontroll. Det er ofte liten tid til koordinering, og initiativet ligger ikke sjelden hos PMF. De militære strukturene gjør det enkelt for PMF å finne koordineringsnivået, mens det er tilsvarende vanskelig motsatt vei. Siden det ved formelt samarbeid opereres med to kommandolinjer, én for de militære og én for de involverte PMF, er det som oberst Johannessen presiserer uhyre viktig å avklare ansvarsforhold:

Det å være klar på når vi har ansvar og når de har ansvar, og hvor dette ansvaret slutter, er usedvanlig viktig. Disse sikkerhetsorganisasjonene, i den grad vi har vært i forbindelse med dem ved sånne besøk, så er det nettopp det som er det viktigste. Hvor begynner og slutter kommandoforholdet, hvem gir ordre til hvem og hvor slutter kommandoansvaret.⁶⁸

65 Per 22. oktober 2009.

66 Sørre intervju; Otto Løvland, intervjuet av forfatter, Oslo, 4. februar 2008.

67 Larsen, intervju.

68 Johannessen, intervju.

Samtidig er det etablert et formelt samarbeid over tid. Enten man samarbeider i løsning av oppdrag, som i tilfellet med evakuering av Karzai, eller ved at PMF jobber direkte for den militære styrken, er utfordringene i forhold til kommando og kontroll mindre fremtredende. Noen trekker faktisk frem dette som et felt hvor PMF vurderes positivt:

Og det vil jeg bare si, at hvis jeg skal sette på meg skylappene og snakke som ren militær profesjonell, - å samarbeide med sikkerhetsselskapene er jo veldig lett. Fordi de er veldig godt trente, de er veldig praktiske, så det er som å samarbeide med amerikanerne uten byråkrati. Det er jo for meg langt vanskeligere å samarbeide med styrker fra andre nasjoner.⁶⁹

På det praktiske plan, der operasjonene utføres fysisk, særlig på lag, tropp og kompaninivå, er det også utfordringer som i videste forstand er knyttet til kommando og kontroll. Separate kommandolinjer, separate organisasjoner, uten noe system og prosedyrer for operativt samarbeid, oppfattes ofte som en utfordring når oppdrag skal løses, også på de laveste nivåene. I de tilfellene hvor det er et formelt samarbeid, blir det valgt en pragmatisk tilnærming. Partene velger løsninger som gjør det mulig å operere i et slags samarbeid, uten at styrker fra PMF integreres inn i de militære styrkene. Den vanligste metoden er at man søker å få en størst mulig separasjon av militære styrker og PMF. En slik løsning gjør at det er mulig å operere innenfor samme oppdrag. Likevel medfører manglende kontinuerlig koordinering og samvirke, som er vanlig når to militære avdelinger løser et oppdrag i samarbeid, at oppdraget løses mindre effektivt. Dersom et angrep skulle komme vil det være mye mer krevende å lede. Det er en gjennomgående oppfatning på kompaninivå og lavere at det beste i slike situasjoner vil være å ligge lavt og avvente. Sitatene under er kommentarer til oppdrag der man har løst sikkerhetsoppgaver i samarbeid med PMF:

Nei, det er som jeg sier, jeg er glad for at jeg sto så langt ute som jeg gjorde og kunne sikre meg selv alle veier.⁷⁰

Hvis noen skyter et vådeskudd da så vet man i hvert fall at det blir en ildstrid der. Da er det bare å ta dekning og rydde opp etterpå. Det blir såpass mange styrker på et sted så å lede det blir umulig.⁷¹

69 Tor Erik Hansen, intervjuet av forfatter, Oslo, 1. februar 2008.

70 Gunnar Børte, intervjuet av forfatter, Oslo, 12. mars 2008.

71 Løvland, intervju.

I Irak, hvor ingeniørkompaniene drev en del eskortering av kjøretøykolonner fra KBR, beskrives det også som en utfordring å utføre kommando og kontroll. Det var ofte liten tid til klargjøring og man måtte stadig forholde seg til nye mennesker, det var manglende samtrening og man hadde ikke samband. Siden disse selskapene ikke forholdt seg til noen militær kommandolinje, innrettet de seg ikke alltid etter militær sjef: “Av og til ga de ‘f’ når vi kom og skulle eskortere, så de kunne finne på å ikke forholde seg til kolonna si og bare stikke av.”⁷²

Til tross for at soldatene stiller seg pragmatisk til situasjonen, og gjør det beste ut av det innenfor de begrensningene som finnes, så oppleves det som kompliserende. Mange uttrykker frustrasjon over å måtte gjennomføre operasjoner hvor man ser et potensial for at situasjoner kan komme helt ut av kontroll på grunn av manglende kommando og kontroll.

En av de viktigste utfordringene går på evnen til å identifisere PMF – være i stand til å skille dem fra andre sivile, skille de ulike PMF fra hverandre, skille dem fra andre militære eller sikkerhetsorganisasjoner som politiet. Mange av respondentene trekker frem dette som en hovedutfordring i forhold til PMF. Dette er de samme utfordringene som fremkommer i en undersøkelse om PMF og forholdene til lokalbefolkningen.⁷³

En viktig funksjon ved militære styrkers uniformering er at det skal være lett å skille militært personell fra sivile og å identifisere andre egne på slagmarken; det vil si å bedre mulighetene for kommando og kontroll. PMF er i ferd med å viske ut dette skillet, ved at man på den ene siden har selskaper som bruker en tydelig uniformering med tydelige firmalogoer, til forveksling lik militære uniformer, mens man på den andre siden har dem med et svært sivilt antrekk uten noen form for uniformering. Det fremkommer også at det er en slags “mote” innenfor PMF-miljøene som gjør at det også er vanskelig å skille de fra hverandre og fra spesialstyrker. Særlig blant de vestlige PMF består denne “moten” av “sivile kakibukser, fiskevest og masse ‘hot’ utstyr”.⁷⁴

Denne utviskingen av de visuelle skillene mellom militære og sivile gjør at det oppleves som en utfordring å vite hvem man forholder seg til. Det blir uklart om det er venn eller fiende, alliert eller nøytral, myndighetsperson eller sivilist. Nedenfor er det gjengitt en del sitater fra intervjuene som beskriver disse utfordringene:

72 Ellefsen, intervju.

73 Rimli og Schmeidl, *Private Security Companies*, 28.

74 Løvland, intervju.

Også uoversiktlig i den forstand at uniformeringen er lite tydelig, så du kunne ikke se hvorvidt de tilhører dem som har den kommandokjeden, du vil bare se at han er kledd i paramilitært antrekk ...⁷⁵

Man vet jo ikke hvilke aktører som er der. Det er jo en ting å forholde seg til andre militære avdelinger i ISAF, men når du får disse her i tillegg så har du et problem med å adskille hvem som er venn og hvem som er fiende.⁷⁶

Om de var fra ArmourGroup eller tilsvarende selskap, eller om de var fra FBI eller CIA det vet jeg ikke. De ser helt like ut – samme type klær, ørkenstøvler, grunnutrustning eller lignende og langvåpen med vanlig hylster ... Å se forskjell på dem, og å vite hvem som er hvem, er helt klart en utfordring. Men den største utfordringen er jo at du ikke klarer å kommunisere med dem for de kan ikke engelsk, og da er det en utfordring når du ikke vet hvem du forholder deg til – om det er myndighetspersonell eller om det er en vakt.⁷⁷

Et illustrerende eksempel på hva denne typen identifiseringsproblemer kan føre til er hentet fra Kabul i 2004. En norsk patrulje var på oppdrag til støtte for det afghanske politiet ved gjennomføring av et hussøk. I det oppdraget var i ferd med å avsluttes ble de oppsøkt av en person som de på grunn av hans antrekk og fremtreden bedømte til å være en del av de amerikanske spesialstyrkene. Han anmodet dem om å støtte ham i å gjennomføre nok et søk. Patruljen fikk klarsignal til dette fra operasjonssenteret og gjennomførte oppdraget. I ettertid viste det seg at vedkommende var en høyst privat militær aktør som på det tidspunktet drev et lite PMF som fanget ettersøkte personer mot dusør.⁷⁸

Utfordringene i forhold til ulike aktørers identitet er her beskrevet i kommando- og kontrollperspektivet, men det er også mange andre utfordringer av større sikkerhetsmessig karakter forbundet med dette.

Trussel/styrkebeskyttelse

Når norske styrker sendes ut i internasjonale operasjoner er det alltid forbundet med en viss risiko. Man opererer i områder som er preget av pågående konflikter, og hvor det er væpnede elementer som betraktes som motstandere. Det legges stor vekt på å optimalisere styrkebeskyttelsen, og man søker å redusere

75 Ibid.

76 Børte, intervju.

77 Børstad, intervju.

78 Hansen, intervju.

risikoen til et minimum. Det er nærmest blitt en klisjé at det viktigste med oppdraget er å få alle mann hjem i live.

Analysen viser at de fleste opplever at tilstedeværelsen av PMF i operasjonsområdet bidrar til økt risiko, og på flere måter innebærer en trussel mot militære styrker, og at PMF således er en utfordring i forbindelse med styrkebeskyttelse. Truslene de private aktørene representerer kan samles i to kategorier, direkte og indirekte trusler. Jeg vil i det følgende beskrive hvilke trusler og utfordringer som ligger i de to kategoriene.

De fleste respondentene ser de direkte truslene som PMF representerer i sammenheng med at de er et væpnet element i operasjonsområdet. De opererer utenfor militær kommandolinje og er vanskelig å identifisere. På lavt taktisk nivå er det gjennomgående at det oppleves som en relevant risiko å bli beskyttet av PMF, både ved tilfeldig interaksjon, men også i tilfeller der man har et operativt samarbeid. Mange beskriver dette som “blue on blue”-situasjoner, altså ildstrid med PMF som følge av rene misforståelser og/eller som et resultat av manglende kommando- og kontrolltiltak. Rittmester Løvland beskriver en situasjon som illustrerer dette. Hans enhet støttet sikkerheten i forbindelse med et besøk av president Karzai i Masar-e-Sharif, der hans enhet sammen med PMF opererte med skarpskyttere på tak, og han sier:

Vi måtte da prøve å begrense hvordan vi opptrådte for å redusere faren, slik at de ikke trodde, misforsto eller tok feil og begynte å skyte på oss. Hvis de hadde sola i øynene og så en silhuett av en fyr med ei rifle som kun peker i nærheten eller i retning av Karzai kunne de lett misforstå.⁷⁹

Også andre fremhever at man på grunn av faren for å komme opp i “blue on blue”-situasjoner med PMF opptrer med større forsiktighet og treffer forholdsregler når man er i interaksjon med dem. For mange er dette en daglig utfordring som man må klare å operere med, og man tilpasser seg og treffer tiltak for å redusere risikoen:

Du er jo mye mer forsiktig når du runder et hjørne, og du vet at det kan feiltolkes, og han som feiltolker har Kalasjnikov i andre enden. Men å si at det var et stort problem, det vil jeg ikke si. Det var noe vi tilpasset oss til ganske raskt.⁸⁰

79 Løvland, intervju.

80 Hansen, intervju.

Det er viktig å understreke at dette er en utfordring som oppleves begge veier. Det fremgår av analysen at trusselen oppleves som størst i forhold til at egne blir beskutt av PMF, naturlig nok oppleves det som mest ubehaglig og skremmende. Samtidig er det to respondenter, én fra tjeneste i Irak og én fra tjeneste i Afghanistan, som beskriver situasjoner der man selv har kommet svært nær i å åpne ild mot personell fra PMF, fordi man frykter at de er opprørere:

Vi holdt på å ta ut en slik enhet. Det var en slik myndighetsperson som skulle oppover. Det kom en Toyota Prada og kjørte forbi oss. Da fikk jeg melding fra bakerste bil at det var observert våpen i bilen. Det er klart at da skrur vi på stridsbryteren. Er dette noen som har kjørt forbi oss for å etablere et ambush?⁸¹

En sentral utfordring er at det øker det generelle spenningsnivået i situasjoner hvor det reelt sett ikke er nødvendig. Man opererer med en høyere beredskap enn nødvendig, noe som over tid er slitsomt og kan svekke den generelle årvåkenheten. Det bør understrekes at selv om dette er en reell trussel som skaper utfordringer, har denne undersøkelsen bare avdekket ett klart tilfelle der norsk militært personell har vært involvert i en situasjon hvor personell fra PMF har skutt mot norsk militært personell,⁸² mens i et annet tilfelle har man vært vitne til at allierte har blitt beskutt av PMF.⁸³

Flere beskriver også en relatert trussel, hvor det er en reell fare for å bli trukket inn i ildstrid som fører til "blue on blue". Scenariet er at de befinner seg i samme område som personell fra PMF, og de blir angrepet eller åpner ild. Politi, sikkerhetsstyrker, militære og ulike PMF involverer seg i striden og det blir en situasjon der "alle skyter på alle." Det er utelukkende personell med tjeneste fra Kabul som har beskrevet denne typen trussel. Dette har nok sammenheng med at uoversiktligheten, og mangfoldet av PMF og andre væpnede elementer, har vært opplevd som stor i Kabul. Det er også beskrevet et tilfelle der slik ildstrid har oppstått. Oberstløytnant Rune Sørø beskriver en hendelse der et norsk kjøretøy ble angrepet av en selvmordsbomber, og det oppstår en ildstrid:

Hvem det var som skaut da, det vites ikke, men at det har vært sivile firma som var involvert da, det er jeg sikker på. Det ble skutt en anslagsvis 4–500 skudd i rammen av en selvmordsbomber som satte seg av ved siden av en av bilene våre. Da ble det skutt fra mine folk mot biler som kom inn. Men da var det også mas-

81 Larsen, intervju.

82 Hansen, intervju.

83 Rubach, intervju.

siv ildgivning rundt dem fra ulike aktører, og de aktørene er det ingen som har hatt kontroll på verken før eller etter.⁸⁴

Selv om ikke mange sier det direkte, så er det klart at flertallet av respondentene betrakter representanter for PMF til å være lette på avtrekkerne med lavere terskel for å åpne ild. Det oppleves som sannsynlig at PMF vil bidra til å eskalere situasjoner utover det militære stridsregler – eller rules of engagement (ROE) – gir grunnlag for, en utfordring vil således være å unngå å bli trukket inn i situasjoner som eskaleres og kommer ut av kontroll:

Vi har konkrete ROEer som vi må forholde oss til, det har ikke disse firmaene. De opererer strengt tatt på “fri miter” og er en trussel mot blå styrker, for å si det mildt, de lar seg ikke kontrollere og vi ønsker vel egentlig ikke å ta styring på de heller.⁸⁵

Oppsummert opplever respondentene at den direkte trusselen fra PMF begrenser seg til å bli tatt under ild pga feiltolkning av situasjoner, eller ved at man rett og slett er på feil sted til feil tid.

De indirekte truslene som PMF representerer er mer nyanserte. Den generelle oppfatningen blant respondentene, uansett nivå og operasjon, er at PMF i større grad er utsatt for anslag enn det militære styrker er. Særlig de vestligdominerte PMF skiller seg lett ut i sine sivile kjøretøy, som ofte er av en langt bedre kvalitet enn det som normalt ferdes på veiene i Afghanistan og Irak. PMF løser ofte statiske oppdrag og er slik sett forutsigbare, de har sine faste posisjoner som de oppholder seg på og representerer således ofte et stillestående mål. PMF oppleves som mykere mål enn militære, da de ikke nytter tunge, pansrede kjøretøyer og ikke har tilsvarende tung bevæpning som militære styrker. “Utfordringen er jo at de kan tiltrekke seg fienden.”⁸⁶ Det er derfor forbundet med en større risiko å operere sammen med eller å være på samme sted som disse. Flere av respondentene trekker dette frem som en årsak til at man ikke ønsket å samarbeide med eller operere på samme sted som PMF.

Kynisk vurdert kan det jo på kort sikt være en fordel at anslag blir rettet mot PMF og ikke mot militære styrker. Langs landeveien kan de jo være en effektiv “minerydder” og ta av noe for trykket mot de militære. Samtidig vil vellykkede operasjoner på opprørernes side sannsynligvis virke motiverende og rekrutterende for økt frekvens og gjentatte angrep. Akkurat der og da er det

84 Sørå, intervju.

85 Ibid.

86 Anonym, intervjuet av forfatter, 10. mars 2008.

“force protection”, men uka etter er det kanskje ikke det.⁸⁷ Vellykkede operasjoner fra motstanderen vil sannsynligvis føre til at det generelle trusselnivået heves og vanskeliggjør operasjoner generelt.

Respondentenes inntrykk er at lokalbefolkning, inkludert motstanderne, i mindre grad bryr seg om skillet mellom PMF og militære styrker. Dette inntrykket støttes blant annet i undersøkelser foretatt av det sveitsiske fredsforskningsinstituttet Swisspeace.⁸⁸ Det innebærer at aktiviteten til PMF, for eksempel anti-narkotika operasjoner, radikalt kan forandre lokalbefolkningens innstilling fra vennlig til fiendtlig, og dermed indirekte representere en trussel.

Hvis de gjør det de har fått betalt for og akkurat det, uten å tenke så mye på ringvirkningene, så er det klart at det i beste fall kompliserer det veldig – i verste fall øker det jo trusselnivået for ISAF-soldatene. Det er ikke noe problem å si at dette oppleves som et problem.⁸⁹

Det er lett å forestille seg de utfordringene som kan oppstå ved at man går inn i en situasjon med et feil trusselbilde.

I Afghanistan, hvor lokale PMF bidrar til vakthold ved flere ISAF-leire, er det respondenter som ser det sannsynlig at en del av anslagene som er rettet mot disse leirene utføres som et ledd i en forretningsstrategi. Enten ved at man på eiersiden i det selskapet som faktisk har vaktholdet, ser seg tjent med at det forekommer noen lettere anslag for å tydeliggjøre behovet for fortsatt engasjement, eller ved at konkurrerende selskaper ønsker å svekke et annet for å ta over kontrakten.⁹⁰

Man ser også faren for at man ved å engasjere lokale PMF gir opprørerne en enklere jobb med å innhente informasjon eller gjennomføre angrep ved hjelp av en slik “innsider”.⁹¹ Dette sier ganske mye om tilliten norske styrker har til lokale PMF i Afghanistan. Analysen viser at mange setter spørsmålsteget ved de lokales lojalitet. Med bakgrunn i den sterke tilknytningen til klaner, og lokale krigsherrers dominans blant de afghanske PMF, er dette kanskje rimelig. Analysen viser at denne skepsisen ikke er særlig fremtredende blant respondentene med tjeneste fra Irak. Årsaken til dette synes å være at det i stor grad var vestlige PMF med høy standard man der kom borti. Likevel er det en respondent som beskriver PMF til å være den største trusselen for sikkerheten innenfor den

87 Ibid.

88 Rimli og Schmeidl, *Private Security Companies*.

89 Larsen, intervju.

90 Svenn Egil Grøtte, intervjuet av forfatter, Oslo, 28. februar 2008.

91 Ibid.

grønne sonen og der han bodde. Dels fordi styrken i det aktuelle PMF var av lav standard, de manglet kompetanse og erfaring, og dels fordi personellet opplevdes til å ha lav moral.⁹²

Operasjonssikkerhet er et viktig ledd i styrkebeskyttelsen. Man må skjerme sine egne operasjoner, slik at ikke motstanderne får informasjon om kommende og pågående operasjoner. Noen av respondentene ser det som en utfordring å opprettholde operasjonssikkerheten når man har ulike former for samarbeid med PMF. I et militært system har man utviklet prosedyrer med sikkerhetsklarening av personellet, gradering av informasjon og prosedyrer for å dele informasjon på en sikker måte. En viktig forutsetning for å få til dette er at man opererer med informasjonen innenfor et lukket system eller organisasjon. Hver gang man kobler en separat organisasjon inn på dette systemet, mister man kontrollen på informasjonen, og man får en potensiell trussel mot operasjonssikkerheten. Ved interaksjon med PMF er det uunngåelig at disse får tilgang til informasjon som kan true operasjonssikkerheten dersom informasjonen misbrukes. I formelt samarbeid med de store PMF er det en klar forventning om at det gis tilgang til informasjon som strengt tatt ikke skal deles med sivile:

Vi må ha en viss grad av koordinering med dem, og ikke minst at amerikanerne legger opp til det og av og til ser ut til å betrakte dem nærmest som sine egne enheter. Det vil si at gjennom koordinering med amerikanske styrker i og utenfor ISAF, så følger nærmest de private sikkerhetsaktørene med på kjøpet.⁹³

Det kan virke som om Norge som liten nasjon i samarbeid med amerikanske styrker må gå på akkord med egne sikkerhetsprosedyrer. For å løse oppdrag er man nærmest tvunget til å dele informasjon som berører operasjonssikkerheten.

PMF opererer også med selvstendige oppdrag. For eksempel i jobben med å bekjempe narkotikaproduksjonen i Afghanistan. For å unngå at PMF operasjoner og militære operasjoner kommer i konflikt med hverandre og skaper problemene som er diskutert tidligere, er det sikkerhetsmessig nødvendig å dele informasjon. En sentral utfordring blir derfor hvordan slik informasjonsutveksling skal foregå. Kåre Einar Larsen setter følgende ord på det: "Det innebærer at man må opprette et tillitsforhold, man må ta kontakt med disse menneskene for å finne ut om man kan stole på dem. I verste fall kan man jo dø hvis man prater med feil person!"⁹⁴

92 Roger Helmers, intervjuet av forfatter, Oslo, 4. februar 2008.

93 Hansen, intervju.

94 Larsen, intervju.

Militære avdelinger kan i langt større grad enn PMF trekke på den samlede informasjonen som ligger tilgjengelig i den militære organisasjonen. PMF må skaffe informasjon til sine operasjoner på annen måte. De gjør fremstøt for å innhente sensitiv informasjon fra militære styrker, og det skjer en informasjonsutveksling der hvor de militære styrkene har en interesse i det. Det ligger i virksomhetens natur at for å få informasjon må man selv være villig til å gi noe tilbake; “ta mest mulig og gi minst mulig. Det vil si å gi litt for å få mest mulig”.⁹⁵ Materialet indikerer at soldatene med en selvstendig rolle, enten fordi de ikke er tilknyttet en norsk avdeling eller fordi de opererer i små enheter, i større grad opplever slike utfordringer enn de som opererer i større forband.

Man kan lett få inntrykk av at PMF bare bidrar til å gjøre den militære hverdagen mer utrygg. Bildet er selvsagt ikke så svart/hvitt. Selv om de fleste opplever PMF som en trussel mot sikkerheten i gitte situasjoner, mener også de fleste at PMF tilstedeværelse i en eller annen sammenheng bidrar til styrkebeskyttelsen. Det er tidligere redegjort for at norske styrker bruker PMF sine sikre soner som “safe havens” for sine operasjoner. Videre opplever de fleste at det vaktholdet som de etablerer og driver for militære styrker er godt og effektivt. Flere peker også på at det er nødvendig med PMF for å klare å løse de totale militære oppgavene. Militære styrker er rett og slett ikke tilgjengelige i stor nok grad, og uten PMF ville sikkerhetssituasjonen vært enda vanskeligere. Sitatene nedenfor viser dette:

Jeg synes at sånn som situasjonen har utviklet seg i Afghanistan nå, hvor man har masse NGOer [frivillige organisasjoner] som har bestemt at de skal være der, så må man ha noen til å passe på dem, og det mener jeg ikke er en militær jobb.⁹⁶

De er der jo fordi det er et behov, de fyller jo et behov for sikkerhet som faktisk er reelt. Det viktigste vi gjør er å behandle de seriøst. Vi skal ikke se bort fra at de faktisk er med på å øke sikkerheten der de opererer.⁹⁷

Når jeg gikk inn i HQ så følte jeg meg 100% safe, altså. Da viste jeg at det sto en masse mennesker rundt og passet på, så her kommer det nok ikke inn noen i første omgang.⁹⁸

95 Anonym, intervju.

96 Ibid.

97 Johannessen, intervju.

98 Rubach, intervju.

Oppdragsløsning

Undersøkelsen viser at PMF påvirker oppdragsløsningen til militære avdelinger både direkte og indirekte. Slik påvirkning kommer ofte som en følge av de forhold som er beskrevet i de to foregående avsnittene. utfordringer rundt kommando og kontroll og styrkebeskyttelse i forbindelse med PMF gjør at de påvirker hvordan militære styrker løser oppdraget sitt.

I planlegging og forberedelse av operasjoner må PMFenes innvirkning på oppdraget være et ledd i operasjonsvurderingen. Dette innebærer at det må hentes inn informasjon om PMF, og denne informasjonen må analyseres og trekkes inn i operasjonsplanleggingen, noe som er ressurskrevende: For det første ved at man må allokere ressurser til å foreta innhenting, for det andre at man får nok en faktor å vurdere i operasjonsplanleggingen.⁹⁹ Det er nesten alltid en knapphet på ressurser, og tiden som blir brukt på PMF, burde helst vært brukt på noe annet.

Som tidligere beskrevet ser man ofte behov for å separere styrkene fysisk når man samarbeider med PMF. Man blir tvunget til å velge en mindre effektiv taktisk løsning.

Flere av respondentene forklarer også hvordan de bevisst unngikk interaksjon med PMF. I enkleste form innebærer dette at man for eksempel tar en annen vei, stopper og lar dem passere dersom de er på marsj, eller utsetter egen operasjon til personellet fra PMF er ute av området.

Den første kontingenten til Irak opplevde en noe motsatt problemstilling. Her var det PMFenes mangel på bevæpning og evnen til å ta vare på sin egen sikkerhet som direkte påvirket hva slags oppdrag de norske styrkene utførte. PMFene påvirket deres evne til å løse oppdrag ved at de norske ingeniørsoldatene ble brukt til vakt og sikring, mens personell og materiell fra KBR ble brukt til den jobben som ingeniørsoldatene egentlig var trent og sendt for å gjøre. For å være i stand til å løse disse oppdragene, særlig eskorteoppdrag, var det nødvendig med utstrakt "omskolering" av soldatene i ingeniørkompaniet. I dette tilfellet var det PMFenes manglende evne til å sikre seg selv som førte til "mission creep" i ingeniøravdelingen.¹⁰⁰ Avdelingen som var sendt til Irak for å drive det som ble omtalt som et "humanitært" oppdrag, ved at de direkte skulle hjelpe til i gjenoppbygging av infrastruktur, ble i stedet for benyttet i utstrakt grad til rene militære beskyttelsesoppdrag.

Den mer indirekte påvirkningen av oppdragsløsning har å gjøre med evnen til å vinne befolkningens tillit. Nato nevner operasjoner mot opprørsbevegelse-

99 Larsen, intervju; Sørra, intervju.

100 Ellefsen, intervju.

ser som Counter Insurgency Operations (COIN). Slike operasjoner kombinerer militære, diplomatiske og økonomiske virkemidler for å bekjempe opprørerne, deres eksterne støtte og særlig støtte fra lokalbefolkningen.¹⁰¹ De fleste opprørsbevegelser er helt avhengige av støtte i lokalbefolkningen, en viktig del av enhver COIN operasjon blir derfor å snu denne støtten fra opprørerne og over til de internasjonale styrkene. Man må vinne folkets “hearts and minds”.

Flere respondenter trekker frem at PMFenes tilstedeværelse og opptreden påvirker negativt evnen til å vinne befolkningen over på sin side. Det synes å være respondentenes generelle oppfatning at lokalbefolkningen i liten grad skiller mellom internasjonale militære styrker og PMF. Det innebærer derfor at handlinger utført av PMF også vil føres tilbake på militære styrker. Det er også en generell oppfatning at PMFene ikke nødvendigvis har som en del av sin målsetning å vinne befolkningens støtte. De løser den oppgaven de har fått betalt for, uavhengig om måten de gjør det på virker positivt eller negativt på lokalbefolkningen. Mange peker på at PMFenes perspektiver ofte er noe mer kortsiktige og at de i mindre grad synes å ta hensyn til det store bildet. Flere respondenter trekker frem unødvendig aggressiv og truende opptreden under eskortekjøring som en typisk tendens hos PMF:

Ja, det var full rulle. Hvis vi støtte på dem slapp vi dem alltid forbi oss, kjørte ut så de kunne få løst sitt oppdrag.¹⁰²

Jeg synes fremferden deres var offensiv og aggressiv. Det var jo full gass og store pansrede Suburbans, tuting og de henger ut av vinduet med våpen. Veldig høy fart og kølleføring.¹⁰³

Det er åpenbart at oppførselen deres hadde en negativ effekt. Folk ble blokkert i trafikken og truet med våpen, og man kunne med all tydelighet se at folk ble forbannet. Utover dette er nok den negative innvirkningen mer antatt en direkte erfart, men det er likevel helt klart at de fleste respondentene har en opplevelse av at PMFene gjør det mer krevende å vinne støtte hos lokalbefolkningen.

101 Forsvarsstaben. *Forsvarets fellesoperative doktrine*, 42.

102 Aarbogh, intervju.

103 Løvland, intervju.

Opplevd grad av utfordringer

Ut fra de foregående avsnitt er det tydelig at norske styrker opplever utfordringer i møte med PMF. Det har likevel vært av interesse for undersøkelsen å avdekke hvor betydningsfulle respondentene har opplevd utfordringene til å være. Intervjuobjektene har derfor blitt bedt om å svare på i hvilken grad PMF skapte utfordringer i forhold til å løse oppdraget. De ble bedt om å plassere opplevde utfordringer på en skala fra *ikke i noen grad* til *svært stor grad*. Svarfordelingen på dette spørsmålet viser at det i all hovedsak oppleves liten grad av utfordringer i forhold til PMF: I tolv av sytten svar er utfordringene beskrevet til å være generelt små eller mindre enn det. Fire av de spurte har beskrevet at de til en viss grad har opplevd utfordringer med PMF i arbeidet med å løse oppdrag. To har ikke sett utfordringer overhodet, mens én mener at PMF skapte store utfordringer i løsningen av oppdraget. Det er ingen tydelige sammenhenger mellom disse resultatene og sted, tid eller tjenestestilling. Det er ingen stor forskjell på om erfaringene er hentet fra Irak eller Afghanistan.

Dette antyder at PMF og deres tilstedeværelse helt klart er en faktor som spiller inn og skaper utfordringer, men det er én av mange faktorer som i det totale bildet ikke medfører de største bekymringene. Det er i den forbindelse interessant å se på de viktigste årsakene til at dette tross alt ikke ses på som veldig utfordrende.

Det er særlig to faktorer som er viktige for hvordan respondentene har svart her. Den første er graden av interaksjon med PMF, og den andre er inntrykket av de PMFene man har vært involvert med. Generelt kan man si at interaksjonen med PMF er såpass liten at de utfordringene man opplever ikke overskygger øvrige utfordringer i operasjonsområdet. I moderne konflikter er kompleksiteten høy og utfordringene mange. Det skal derfor noe til å nå opp i nominasjonen som en betydelig utfordring. Tid og krefter må brukes på andre og viktigere utfordringer.¹⁰⁴ Også på planleggingsnivå ble det en av mange utfordringer å ta tak i, og det kan virke som om det er en årsak til at ikke flere på dette nivået ser det som et stort problem. De som har hatt liten eller ingen interaksjon med PMF støter naturligvis heller ikke på særlig mange utfordringer med dem. Ut fra analysen er det tydelig at tilstedeværelsen av PMF er langt mindre i Nord-Afghanistan sammenliknet med Kabul, eller Bagdad i Irak. Det kan være en av forklaringene på at de som har tjeneste fra Nord-Afghanistan ikke rangerer disse utfordringene som større enn det de gjør.

Dette forklarer imidlertid ikke hvorfor de som har tjenestegjort i Bagdad eller Kabul ikke rangerer utfordringene særlig høyt. Analysen antyder flere for-

klaringer på dette. For det første klarer man å håndtere utfordringene, de antatte “worst case”-scenariene har ikke slått inn, og ikke minst ser det ut til at man venner seg til situasjonen og de utfordringene som skapes av PMF. På spørsmål om hvorfor ikke utfordringene var større svarer løytnant Børstad følgende:

Jeg hadde ikke så mye kontakt med de i utgangspunktet. Det har vært styrker i Kabul såpass lenge nå at det virker som om det var et system for det. Det hadde på en måte gått seg til. Det du nevnte for meg i stad med å legitimere seg for å komme inn, er ikke noe jeg har tenkt på, og det sier jo noe om hvordan det har blitt. Det er etablert en ordning for det og det er på en måte akseptert.¹⁰⁵

Dette sitatet oppsummerer mange av de viktige årsakene til at man ikke opplever større grad av utfordringer med PMF. Interaksjonen er begrenset og man venner seg til deres tilstedeværelse, PMF blir en del av miljøet. Det kan synes som om en annen viktig årsak til at man ikke opplever flere utfordringer har med persepsjon og holdninger til PMF å gjøre.

Holdninger og persepsjon

Det kommer tydelig frem av analysen at respondentene i utgangspunktet er skeptiske og negative til PMF som fenomen. Denne negative grunnholdningen finner man hos alle respondentene med unntak av én, som er helt klar på at han er positiv til PMF og den rollen de har i moderne konflikter. Selv om grunnholdningen er negativ er det mange som har et noe mer nyansert syn på fenomenet. De fleste innser at utviklingen har kommet så langt på feltet at den vil være vanskelig å snu, samtidig peker de fleste på at militære styrker ikke finnes i tilstrekkelig antall til å ivareta de sikkerhetsbehovene som må dekkes. “Men jeg ser jo samtidig at hvis jeg hadde kunnet velge å fjerne alle disse aktørene, så ville jeg ikke gjort det. Det er såpass stort behov for å yte sikkerhet osv.”¹⁰⁶

Den negative grunnholdningen som finnes hos flertallet av respondentene bør nok ses i sammenheng med den forsvarstradisjonen og det militære paradigmet som de er oppvokst med og utdannet innenfor. Ståle Ulriksen argumenterer sterkt for at de norske forsvarsverdiene er knyttet til nasjonsbygging. Vernepliktige soldaters fortrefflighet i forhold til leiesoldater, og folkeforsvar som en motsetning til yrkesforsvar, har etter hans mening preget de norske forsvarstra-

105 Børstad, intervju.

106 Løvland, intervju.

disjonene helt til årtusenskiftet.¹⁰⁷ Det er derfor sannsynlig at dette sitter ganske godt i ryggmargen til flertallet av respondentene og således preger deres holdninger. Sannsynligvis er det denne innlærte grunnholdningen, den eksisterende internasjonale normen mot leiesoldatvirksomhet, kombinert med det negative bildet som media ofte presenterer av PMF, som gjør at man i utgangspunktet er negativ til fenomenet.

Det som da blir meget interessant, er hvordan denne holdningen står i skarp kontrast til hvilken persepsjon man har av personellet i PMF. Svært mange av de konkrete erfaringene som respondentene har gjort i interaksjon med personell fra PMF er positive, og de beskrives ofte som kompetente, profesjonelle mennesker man får respekt for:

Det er profesjonelle folk dette her, veldig profesjonelle og veldig høflige. ... Du har jo respekt for de karene der, de har jo vært ute en vinterdag før.¹⁰⁸

Jeg tenkte meg at de gruppene her besto av proffe folk, spesialsoldater fra alle mulige steder og de har jo alt mulig ... kit så jeg skjønnte jo at det var profesjonelle folk, og jobben som de gjør er bra, sånn som jeg som enkeltmann ser det.¹⁰⁹

Ja og i tillegg så må jeg si at når det gjelder det proffe miljøet vi har snakket om, så ligger all min erfaring på de amerikanske selskapene med et ekstremt høyt nivå på treningsstandarder.¹¹⁰

Fordi de menneskene vi snakker om her, Blackwater og OliveGroup, de var usannsynlig profesjonelle. Både den menige soldat, hvis jeg kan kalle han for det, og superviserne.¹¹¹

Det er viktig å understreke at disse uttalelsene retter seg mot det som er vestlige PMF. Om disse er det svært mange positive utsagn. Dette er oppfatninger som stammer fra de som har hatt en vesentlig interaksjon med PMF, da særlig i formelt operativt samarbeid og/eller i uformell omgang på "fritiden". En fellesnevner i disse tilfellene er at alle har et meget godt inntrykk av personellet i PMF. Profesjonaliteten oppleves som høy, og man er generelt fornøyd med det

107 Ståle Ulriksen, *Den norske forsvarstradisjonen: Militærmakt eller folkeforsvar?* (Oslo: Pax forlag, 2002).

108 Aarbogh, intervju.

109 Børstad, intervju.

110 Hansen, intervju.

111 Rubach, intervju.

som PMFene har utført. Holdningen er en helt annen i forhold til lokale PMF og PMF med mannskaper bestående av ikke-vestlig personell, rekruttert lokalt eller internasjonalt. Disse betraktes som en lavere “kaste”, med lavere kvalitet, og man har helt klart en lav tillit til den jobben de utfører. Det kan synes som om respondentene har tre kategorier PMF: De store *vestlige selskapene* med USA eller UK som hjemmebase, hvor personellet stort sett har vestlig opprinnelse, typiske selskaper her er Blackwater og DynCorp. Dette er selskaper som i utstrakt grad jobber på kontrakt fra legitime myndigheter. Man har stort sett tillit og er positiv til disse. Den neste kategorien er de *selskapene som er lokalt bemannet* eller bemannet med ikke-vestlig personell. Selv om ledelsen kan være vestlig, ser det ut til at man er mer skeptisk til og har liten tillit til disse. Den siste kategorien er PMF som nærmest betraktes som organiserte kriminelle. Dette er *selskaper som er knyttet til lokal maktstruktur* og tidligere krigsherrer, eller “lykkejegere” og “dusørjegere” som selger sine tjenester uansett arbeidsgiverens legitimitet.

Interaksjon har man, som beskrevet tidligere, med alle kategorier. Den siste kategorien betraktes i beste fall nøytralt, men anses stort sett å være en motstander. Når det gjelder den første kategorien, og til en viss grad den andre, viser analysen at de langt på vei oppfattes og behandles som andre egne styrker. Både de militære og PMF opererer innenfor samme bransje, manskapene i de fleste PMF er rekruttert på bakgrunn av deres erfaring og utdanning fra militærvesen og politi.¹¹² Dette gjør at man får en relasjon gjennom felles bakgrunn, man snakker det samme “språket”. I den grad man omgås både i og utenfor tjeneste betraktes personellet fra PMF som kollegaer. Det er åpenbart at det blant respondentene er flere som har betydelig respekt for det som PMF personell står for i profesjonalitet og erfaring: “Vi hadde en gjensidig respekt for det vi gjorde der nede”.¹¹³ “Vi behandla dem som våre egne, de var våre våpenbrødre, enkelt og greit”.¹¹⁴

Rekruttering

PMFs rekrutteringsbase er som nevnt å finne i personell med militær bakgrunn. Norske soldater har en generelt høy anseelse internasjonalt og må derfor betraktes til å være i målgruppen for rekruttering. Analysen viser at slik rekruttering finner sted, men at dette i liten grad skaper direkte utfordringer på taktisk nivå. Den interaksjonen som foregår fører imidlertid til at man kommer i kontakt

112 Singer, *Corporate Warriors*, 76.

113 Rubach, intervju.

114 Thjømøe, intervju.

med personell fra PMF og utveksling av informasjon om lønn og vilkår skjer hele tiden. Det blir ikke en aggressiv rekruttering, men mer som en kollegial samtale om jobbmuligheter etter endt kontingent. Rekrutteringstrykket ser ut til å øke jo lengre ned i det militære hierarkiet man kommer. Mange trekker frem at særlig soldater og yngre befal lar seg fascinere av den private militære virksomheten.

Jeg vet at soldatene mine møtte dem, for det ble pratet om det som en alternativ karrierevei for en del av soldatene mine. Særlig når kontingenten gikk mot slutten plukket jeg opp det at noen var interessert i å ta kontakt for å drive med dette.¹¹⁵

Soldatene fasineres av dette, det gjør de. Det skal vi ikke legge skjul på. Det er jo lønninger av en annen verden og vi må nok ta det litt på alvor etter hvert.¹¹⁶

Det vil være naivt å tro at ikke en del slike kontakter fører til at norsk militært personell har begynt å jobbe for PMF når kontingenten eller arbeidsforholdet til Forsvaret er avsluttet. Undersøkelsen har da også fått frem flere konkrete tilfeller av slik overgang fra Forsvaret og til PMF. Kaptein Ellefsen forteller følgende om dette: "To av soldatene våre de sluttet og sa opp kontrakten sin med TMBN når de kom hjem, og så dro de ut igjen. En dro til KBR og en dro til Bagdad for Blackwater."¹¹⁷

Løytnant Thjømøe på sin side forteller om flere tilfeller der han støtte på nordmenn ansatt i ulike PMF.¹¹⁸ Det er denne sammenhengen som til sist skaper utfordringene. Det er liten sjanse for at nordmenn deserterer for å gå i PMFenes tjeneste, de venter til kontrakten med Forsvaret har løpt ut. Utfordringene kommer først når man som militær i en operasjon møter sine tidligere kollegaer og landsmenn på arbeid for et PMF. Som beskrevet tidligere eksisterer det allerede en tendens til å behandle PMF-ansatte på lik linje med annet militært personell. Når da disse er tidligere kollegaer og nordmenn blir denne tendensen sannsynligvis ytterligere forsterket.

I arbeidet med oppgaven har det også dukket opp konkrete eksempler på nordmenn som nå har sitt virke i Forsvaret, enten som offiserer eller vervede,

115 John-Otto Pedersen, intervjuet av forfatter, Jevnaker, 7. februar 2008.

116 Hansen, intervju.

117 Ellefsen, intervju.

118 Thjømøe, intervju.

men som tidligere har arbeidet for PMF.¹¹⁹ Denne typen utveksling av personell mellom Forsvaret og PMF byr på betydelige utfordringer i forhold til operasjonssikkerhet og beskyttelse av sensitiv informasjon. Det vil være naturlig å være noe mer imøtekommende overfor en landsmann. En slik utvisking av skillet mellom Forsvaret og PMF som dette innebærer, vil sannsynligvis også skape utfordringer i forhold til personellens lojalitet. Flere respondenter ser på det som et tiltagende problem som på sikt vil kunne bidra til betydelige utfordringer, særlig i felt, men også i konkurranse om personellet.

Innføringen av avdelingsbefalsordningen, sammen med en stadig økende profesjonalisering i form av økt antall vervede soldater, er med på å lage en formidabel styrkebrønn for PMF. Løytnant Thjømøe setter det hele i perspektiv med følgende uttalelse:

Hva i all verden tror Forsvaret? Når du som avdelingsbefal er 35 og skal ut av Forsvaret, hva kan du da? Det du har er 15 år med militær erfaring. Mange av disse kommer til å finne seg sånne jobber [i PMF].

Nordmenn i jobb for PMF har til nå nærmest vært betraktet som en kuriositet. Basert på det som fremkommer i undersøkelsen er det sannsynlig at dette på sikt vil bli langt vanligere. Det faktum at flere PMF er etablert i Norge, og at disse sier at de sender personell på oppdrag til konfliktområder, underbygger dette.¹²⁰

Retningslinjer

De foregående kapitler beskriver i første rekke de direkte operative utfordringene som interaksjonen med PMF medfører. Det er også en del indirekte utfordringer som kommer som følge av den interaksjonen norske styrker har med PMF.

Mange av de indirekte utfordringene har sitt utgangspunkt i Norges policy på området. Som tidligere beskrevet er den norske holdningen at norske militære og PMF ikke skal ha noe med hverandre og gjøre.

Saken rundt Forsvaret og det norske sikkerhetsselskapet Ronin i 2008 antyder at de norske retningslinjene ikke er særlig godt kommunisert nedover i forsvarrets rekker, eller at de eventuelt ignoreres på lavere nivå. Dette støttes av

119 Dette er informasjon som har kommet frem i fortrolige samtaler. Kildene er blitt lovet anonymitet, fordi de ved å stå frem vil gjøre det mulig å identifisere personene som er i en slik situasjon. Som norsk statsborger er det ikke tillatt å inngå i annet en nasjonale væpnede styrker, og ansatte i Forsvaret med en slik bakgrunn eller tilknytning risikerer å miste jobben.

120 NTB, "26 nordmenn utleid til privat krig i Irak", *www.vg.no*, 12. juli 2005, <online> 14. mai 2008; NRK, reportasje om nordmenn i PMF, *Dagsrevyen*, 18. mai 2008.

at respondentene bekrefter at det foregår vesentlig interaksjon, også ute i internasjonale operasjoner, til tross for rådende policy på området.

Respondentene er i liten grad kjent med den norske holdningen. Av 17 spurte er det bare én som har en helt klar oppfatning om hva som er de overordnede retningslinjene. De fleste har ikke oppfattet noen offisiell norsk politikk på feltet, det er i hvert fall ikke noe som blir formidlet ned i avdelingene. Det er bare to som har opplevd at PMF har vært et tema i forberedelsene til deployering. De fleste er derfor i liten grad forberedt på de utfordringene man møter i forhold til PMF. Selv om flere melder at avdelingen utformet rutiner etter hvert, er det dominerende inntrykket at interaksjon med PMF i de fleste tilfeller ble håndtert mer ad-hoc. Enten fordi de rutinene man hadde etablert ikke fungerte, eller rett og slett fordi det ble overlatt til den enkelte sjef på hvert nivå. Rune Sørra beskriver situasjonen slik:

Jeg tror egentlig ikke jeg har sett noen policy på dette. Det blir god gammeldags militær vurdering som må legges til grunn, der etikken og måten vi opererer avdelingene våre på, er det som avgjør om du håndterer det eller ikke.¹²¹

Man skal selvsagt ha respekt for den enkelte offisers evne og kapasitet til å vurdere de politiske konsekvensene av de beslutningene han/hun fatter. Likevel er det tydelig at man først og fremst er pragmatisk til den situasjonen man står oppe i og søker å løse oppdraget på mest mulig effektivt vis. Analysen viser at noen ganger skjer dette i en form for samarbeid med PMF. Dette medfører en del direkte utfordringer som må løses, men det er også et sett med utfordringer som er av mer indirekte art.

Forsvarssjef Sverre Diesens håndtering av saken med Ronin indikerer at det på strategisk nivå vil være særdeles vanskelig å få aksept for den interaksjonen som faktisk foregår med PMF. I dagens situasjon er det kanskje like greit at policyen på området er såpass uklar og lite forstått som den er. Der policyen er kjent, er det helt klart at respondentene anser den som lite adekvat i den situasjonen man møter i operasjonene. I de tilfellene hvor man på avdelingsnivå har lagt seg på den linjen som policyen krever, har man snart støtt på utfordringer som gjør det vanskelig å løse oppdraget og man har vært nødt til å tilpasse seg situasjonen. Kaptein Hansen beskriver det han kaller “en litt naiv holdning til at vi kanskje skulle klare å distansere oss fra dette”. Etter hvert ble det vanskelig å samarbeide med amerikanerne uten at man også samarbeidet med PMF. “Så du møter nærmest en pakke fra amerikansk side som er både militær og sivil. Det er

121 Sørra, intervju.

den totale pakken, og deretter blir du bedt om å støtte amerikanerne på en del, da kommer det naturlig.”¹²²

Det synes å være en oppfatning blant respondentene at man ikke har noe annet valg en å “følge strømmen”. Særlig de offiserene som opererer utenfor norske avdelinger, enten det er i Irak eller Afghanistan, har vært nødt til å forholde seg til de rådende forhold der de er. De har ingen mulighet til å forfekte norsk policy på området, og må akseptere tett samarbeid med PMF. “Ja, hadde vi ikke akseptert det, så måtte vi jo reist hjem”.¹²³ Nå er det kanskje ikke så enestående at man må akseptere andre forhold når man integreres i en internasjonal stab eller utenlandsk avdeling, men de samme forholdene eksisterer også der norske avdelinger inngår i koalisjoner, som for eksempel i Afghanistan. Det er de toneangivende nasjonene som setter agendaen, uavhengig av norsk policy på området. Oberst Johannessen setter følgende ord på det:

PMF som driver innenfor sikkerhetssektoren i Afghanistan er en av alle de partene som du møter der nede og som du er nødt til å forholde deg til. Vi kan selvfølgelig si at deg vil vi samarbeide med, deg vil vi ikke samarbeide med. Det vi samtidig sier da, er at vi ikke vil være i stand til å løse oppdraget. Vi er ikke i stand til å sette agendaen i Afghanistan, vårt bidrag er og blir meget, meget lite.¹²⁴

Det er derfor sannsynlig at vi har en situasjon der norske militære, på oppdrag for den norske stat, daglig kommer i situasjoner der man må utføre handlinger som klart strider mot den nasjonale policyen på området. Enten fordi man ikke er kjent med policyene, eller fordi man ellers ikke klarer å løse oppdraget. En slik situasjon kan føre til vesentlig politisk støy og gjøre det vanskeligere å løse oppdragene. Militært personell kommer stadig opp i situasjoner hvor de ikke har politisk dekning for arbeidet de utfører. I beste fall fører dette til tvil om den politiske kontrollen over militære styrker; i verste fall kan det få disiplinære eller karrieremessige konsekvenser for involvert personell.

I norsk utenrikspolitikk har alltid en forankring i folkeretten vært sentral. Norge har tradisjonelt alltid strukket seg langt for å holde seg innenfor folkerettens rammer. En viktig årsak til at den norske policyen i forhold til PMF fremstår som den gjør, er sannsynligvis den uklare statusen PMF og dets personell har. I henhold til Genèvekonvensjonene, som er en del av krigens folkerett, er

122 Hansen, intervju.

123 Rubach, intervju.

124 Johannessen, intervju.

leiesoldatvirksomhet forbudt.¹²⁵ Leiesoldater er ikke lovlig stridende, og mange setter likhetstegn mellom PMF og leiesoldater. Selv om de rent juridisk skulle falle utenfor en slik definisjon, er deres status som kombattanter meget uklar. I dette perspektivet er det derfor politisk vanskelig å ha noen annen holdning enn den Norge har.

Utfordringen for personell på det taktiske nivå er at de kan bli trukket inn i folkerettstridige handlinger fordi de ikke kjenner retningslinjene, eller fordi de av pragmatiske grunner opererer sammen med PMF. Folkerettstridige handlinger utført av PMF kan således også slå tilbake på militært personell som er involvert i samme oppdrag. Tidligere har jeg omtalt en situasjon fra Kabul, der norske styrker støttet det som viste seg å være en representant for et PMF med en pågripelse. Det viste seg i ettertid at vedkommende drev et høyst illegalt fengsel i Kabul, hvor han utsatte sine fanger for svært grove overgrep. Vedkommende ble siden arrestert og fengslet for disse forholdene.¹²⁶ De norske soldatene som var involvert her kom heldigvis ut av hendelsen uten at det fikk direkte konsekvenser for dem, men hendelsen viser hvor skjør grensen mellom legitime og illegitime handlinger er, og hvor viktig det er å være bevisst om de juridiske forholdene.

Resultatet av PMFs uklare juridiske status har uansett blitt at de i de fleste tilfeller opererer utenfor loven og således ikke stilles til ansvar i noen rettsinstans for de lovbrudd de begår.¹²⁷ Denne tilsynelatende immuniteten de nyter, og de etiske dilemmaene det medfører, bør være kjent for militært personell. Derfor er det overraskende at ingen av respondentene har opplevd dette som et problem i tjenesten. Verken i formelt eller uformelt samarbeid med PMF har noen der og da vurdert de juridiske aspektene og implikasjonene. Dette er i seg selv en utfordring. Tilsynelatende er man lite opptatt av denne problemstillingen. Undersøkelsen gir ikke noen entydige svar på dette, men gir grunnlag for å anta to mulige forklaringer. For det første virker det som om dette er noe det ikke tenkes på. Man forholder seg til sin ROE og de oppgaver man har. Der det involverer PMF, regner man med at det er greit. De respondenter som har blitt konfrontert med dette som en problemstilling, har gjennomgående svart at de ikke tenkte på juss og krigens folkerett der og da. En annen forklaring som antydes er at det er vanskelig å tilpasse krigens folkerett til moderne konflikter. I pragmatismens navn gjør man det som er mest hensiktsmessig i situasjonen, og tenker ikke mest på de folkerettslige spørsmålene.

125 Genèvekonvensjonen, tilleggsprotokoll I, art. 47.

126 NRK, "Norske soldater hjalp torturist", *www.nrk.no*, 4. april 2005, <online> 9. april 2008.

127 Avant, *The market for Force*, 24

AMERIKANSKE OG NORSKE ERFARINGER

Restriktiv norsk policy og militær praksis tilsier at erfaringsgrunnlaget med PMF er lite i forhold til de som benytter seg av deres tjenester i stor skala. Som verdens største bruker av PMF bør amerikanerne presumptivt ha det beste erfaringsgrunnlaget og samtidig ha kommet lengst i å løse utfordringene dette medfører. På grunn av amerikanernes høye forbruk av PMF-tjenester i Irak, kan denne operasjonen brukes som en slags ekstremcase. Studien beskriver i det følgende noen av de viktigste utfordringer som er gjort av amerikanske militære styrker på det taktiske nivået i Irak.

Kontraktører

Amerikanerne betegner alle sivile som jobber for og med de militære styrkene for kontraktører. Det amerikanske forsvarsdepartementet definerer to hovedkategorier av slike kontraktører i operasjonsområdet; de som jobber direkte for de amerikanske styrkene og de som "bare" løser en oppgave i henhold til en kontrakt. Den første kategorien innebærer at amerikanske styrker benytter en hel del sivile kontraktører i stillinger i den militære organisasjonen. Dette er gjerne innenfor logistikk, eksempelvis til vedlikehold og reparasjonsoppgaver, men også til spesialiststillinger på for eksempel avanserte våpensystemer. US Army Stryker Brigade Combat Team integrerer eksempelvis 115–150 kontraktører i styrken.¹²⁸ I den integrerte delen av kontraktørvirksomheten inngår personell fra PMF i den militære strukturen som forholder seg tjenestemessig til den militære organisasjonen de er integrert i. Dette er folk i stillinger som ikke i første rekke er å betrakte som stridende, men på de moderne stridsfeltene er det ingen klar front, og ofte vil også avdelinger tilknyttet operasjoner i bakre område bli angrepet. I en militær organisasjon er alt militært personell forventet å ha et minimum av militære ferdigheter for å kunne delta i strid og yte en innsats i kamp. Dette kravet fylles ikke alltid av de sivile kontraktørene, som ikke engang er bevæpnet. Dette medfører at man totalt sett har mindre kampkraft. Det er også reist spørsmål om kontraktørenes forpliktelse til å bli i stilling under alle forhold. En bekymring på det taktiske nivået er at kontraktørene vil trekke seg ut dersom risikoen blir for høy, og dermed sette hele den militære operasjonen i fare.¹²⁹

128 Carrie Hunter og Daniel Goure, *Contractors on the Battlefield*, <http://www.lexingtoninstitute.org/>, februar 2007, Lexington Institute, <online> 16. april 2008.

129 Ibid.

Amerikanerne opplever også utfordringer i forhold til soldatenes moral. Fra Irak har man flere eksempler på at soldater med spesialkompetanse er blitt satt til å lære opp kontraktører i sin jobb, for selv å bli “arbeidsledige” når kontraktørene tar over arbeidsoppgaven. Dette har en negativ moralsk effekt på soldatene, og når kontraktøren i tillegg får bedre betalt for jobben, forsterkes effekten ytterligere.¹³⁰

De viktigste utfordringene som oppleves synes å være innenfor kommando og kontroll, særlig forbundet med separate kommandokjeder, samt at kontraktørenes behov for beskyttelse binder opp militære ressurser. Det er også et spørsmål om hvor langt det militære ansvaret går for kontraktører, når de ikke er i tjeneste.

Likevel tyder de tilgjengelige rapportene fra Irak på at man er tilfreds med den jobben som denne typen kontraktører gjør, og at man har kommet langt i å løse de utfordringene som slikt samarbeid gir. Det er de PMF som opererer på egenhånd, utenfor det militære systemet, som i størst grad skaper utfordringer, særlig de som utfører en eller annen sikkerhetsfunksjon og er bevæpnet.

Fallujah 2004

Mange av de utfordringene som PMF medfører kan identifiseres i en konkret hendelse og den påfølgende utvikling. Den 31. mars 2004 ankom fire ansatte fra Blackwater byen Fallujah. Deres oppdrag var å eskortere en konvoi med tomme sivile lastebiler. I henhold til oberst Toolan omgikk personellet fra Blackwater en militær kontrollpost og trosset det generelle forbudet mot ferdsel i byen, slik det var nedlagt av de militære på stedet. Fallujah var et kjent arnested for sunni-opprørere, og den amerikanske styrken på stedet hadde akkurat iverksatt en operasjon, som ved å benytte klassiske taktikker for opprørsbekjempelse på sikt skulle vinne befolkningens “hearts and minds”.¹³¹ De fire operatørene fra Blackwater var lett identifiserbare som amerikanere i sin blanke, upansrede firehjulstrekker. De var lett bevæpnet, men hadde ingen sambandsforbindelse med amerikanske styrker eller andre egne. Kun kort tid etter at de entret byen ble de overfalt av opprørere og skutt på kloss hold. Kjøretøyet de satt i ble påtent og

130 Robert Greenwald, *Iraq for Sale: The War Profiteers* (Culver City: Bravenewfilms, 2007).

131 John Toolan, “Interwiev with Marine Col. John Toolan”, www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/, 4 april 2005, WGBH Educational Foundation, <online> 16. april 2008.

de brente likene ble slept gjennom gatene i Fallujah, før de til slutt ble hengt opp over en bro i sentrum.¹³²

Drapet på de fire Blackwater-medarbeiderne, og måten likene ble skjendet på i etterkant, var lett å assosiere med scener fra Moghadishu i 1993. I Det hvite hus ble hendelsen betraktet som en ydmykelse som satte spørsmålstegn ved amerikanernes evne og vilje til å slå ned opprørere i irakiske byer.¹³³ Forsvarsminister Donald Rumsfeldt og US Central Command bestemte raskt at dette ikke skulle gå upåaktet hen. Den forsiktige tilnærmingen som Toolan og hans US Marines hadde anlagt mot Fallujah ble på ordre fra høyeste hold skrinlagt til fordel for en direkte tilnærming.

Operasjonen som ble iverksatt etter denne hendelsen er beskrevet som en av de mer brutale og langvarige operasjonene i Irak, og involverte store amerikanske styrker i et direkte angrep på Fallujah. Angrepet la nærmest byen i ruiner og påførte befolkningen enorme tap og lidelser, og det resulterte i betydelige amerikanske tap uten at amerikanerne oppnådde noen fordeler. I stedet er det mye som tyder på at operasjonen bare styrket motstanden i regionen.¹³⁴

Denne hendelsen viser at PMF representerer betydelige utfordringer for det taktiske nivået på flere områder. Til tross for at det er opprettet såkalte regional operations centers (ROC) som skal koordinere PMF og andre sivile bevegelser i operasjonsområdet, og at amerikanske styrker har åpne frekvenser som PMF kan benytte for å komme i forbindelse med militære styrker, blir det utfordringer i forhold til kommando og kontroll.¹³⁵ Det er opp til de sivile å benytte disse sentrene og frekvensene. De militære kan ikke påtvinge dem noe samarbeid. En PMF i operasjonsområdet blir en aktør som står utenfor militær kontroll, men som med sine aktiviteter, bevegelser og voldsutøvelse påvirker den taktiske situasjonen og fratrukk militære sjefer muligheten til å skape og opprettholde lov og orden. I tilfeller som Fallujah får man en situasjon der et PMF trosser militær myndighet og havner i trøbbel. Dette medfører at pågående operasjoner stanses og omfattende offensive operasjoner iverksettes for å hevne det som betraktes som angrep på egne styrker. En hendelse forårsaket av PMF trekker militære styrker inn i en kjede med hendelser som eskalerer ut av proporsjoner, og som forverrer sikkerhetssituasjonen og på sikt gjør det farligere og vanskeligere å nå de militære målene.

132 Jeremy Scahill, "Blood is thicker than Blackwater", *www.thenation.com*, 19. april 2006, <online> 22. januar 2008.

133 Bill Powell, "Into The Cauldron", *www.Time.com*, 12. april 2004, <online> 20. februar 2008.

134 Robert Greenwald, *Iraq for Sale*.

135 Toolan, Frontline interwiev.

For det første demonstrerer hendelsen i Fallujah hvilke utfordringer PMF skaper i forhold til kommando og kontroll. For det andre hvordan de gjør skillet mellom sivile og militære problematisk, ved at de helt opp på strategisk nivå betraktes som likestilt med amerikansk militært personell. For det tredje hvordan de påvirker måten militære styrker må løse oppdraget på. For det fjerde hvordan deres aktivitet kan eskalere situasjonen og involvere militære styrker i operasjoner som fører til økt risiko.

Utfordringene

Utfordringer rundt kommando og kontroll fremheves som en av de sentrale utfordringene på amerikansk side i samarbeid med PMF. Tatt i betraktning at amerikanerne er de desidert største brukerne av PMF og har benyttet sivile kontraktører i økende grad siden Vietnamkrigen, er det noe overraskende at det ikke er lagt bedre til rette for samarbeid. Hunter og Goure trekker frem behovet for en felles doktrine som regulerer kommandoforholdene mellom militære og PMF som ett av seks nødvendige reformtiltak. De setter fingeren på problemet og sier, når de beskriver kommandoforholdene: “There are two chains of command on the battlefield: one military, the other private sector; the only link between the two is through the contracting officer who has sole authority over the contractors.”¹³⁶

Det faktum at PMF opererer utenfor den militære kommandokjeden, og at deres operasjoner i liten grad er kjent for de militære på taktiske nivå, har ført til en endeløs rekke av det som må betegnes som “blue on blue”-situasjoner i Irak.¹³⁷ Det vanligste er at PMF blir beskyttet av militære styrker, fordi de blir forvekslet med opprørere. Ofte får dette fatale konsekvenser for de involverte.¹³⁸ Det er også flere hendelser der det fremgår at det er personellet fra PMF som først åpner ild. Selv om manglende kontroll ikke alltid får de alvorligste konsekvensene, så oppstår det ofte spente situasjoner mellom militært personell og PMF som en følge av adskilte kommandolinjer. Man har eksempler der PMF personell har truet militære med våpen, og der de har nektet å følge retningslinjer og pålegg fra militære styrker.¹³⁹

136 Hunter og Goure, *Contractors on the Battlefield*, 10, 11.

137 Tony Geraghty, *Guns for Hire: The inside story of freelance soldiering* (London: Portrait, 2007), 220.

138 Schumacher, *A Bloody Business*, 175–187.

139 Rod Nordland og Mark Hosenball, “Blackwater is Soaked”, *www.Newsweek.com*, 15. oktober 2007, <online> 12. oktober 2008.

Utfordringene innenfor kommando og kontroll er de samme i Afghanistan, men det er i henhold til Humphrey truffet betydelige tiltak for å løse disse. Han hevder at gjennom et system unikt for Afghanistan, er PMF i ferd med å bli godt integrert i ISAFs kommandokjede. Dette skjer ved at PMF kontinuerlig opererer fra såkalte “tactical operations centres” (TOCs). Han hevder videre at TOCene er godt integrerte i ISAFs kommandokjede via samband. I tillegg nyttes i stor grad liaisoner plassert sammen med de militære styrkene.¹⁴⁰ Humphrey, som er skribent i et bransjeblad for PMF, må sies å representere PMF og maler nok et noe lysere bilde av situasjonen enn slik den er. Likevel viser det faktum at PMF begynner å bruke betydelige ressurser på å få til et samarbeid med militære styrker at dette er et område hvor utfordringene har vært så store at PMF har alt å vinne på en forbedring.

I forbindelse med flere episoder, der personell fra PMF har skutt og drept sivile i Irak, ble det iverksatt høringer i den amerikanske kongressen. I disse høringene fremkommer det at brorparten av PMF som operer i Irak de facto står helt utenfor militær kontroll.¹⁴¹ I denne sammenheng er det en økende bekymring på alle nivå for at PMF faktisk er med på å gjøre det vanskeligere å nå både de taktiske, operasjonelle og strategiske målsetninger i Irak. Særlig viktig er den negative effekten PMF har på befolkningens persepsjon av militære.

Både i rapporter fra Irak og Afghanistan kommer det frem at lokalbefolkningen ikke skiller på operatører fra PMF og militære styrker. Den hensynsløshet som PMF viser i sine operasjoner, og de overgrep de er anklaget for, slår direkte tilbake på de militære styrkene og gjør det betydelig vanskeligere å vinne “hearts and minds”.¹⁴² PMF har helt siden 2007 påviselig drept en rekke sivile Irakere i ulike situasjoner, de har generelt et rykte på seg for å være hensynsløse i utførelsen av oppdraget sitt. Deres lojalitet ligger til oppgaven de har i henhold til kontrakten. Om de i utførelsen av jobben gjør den jevne iraker forbannet spiller mindre rolle for dem. De militære derimot får en tøffere jobb med å vinne fram mot opprørere som finner støtte i en befolkning som generelt er sinte på utlendinger med våpen, som turer frem som de vil, uten at deres handlinger får juridiske konsekvenser.¹⁴³

Bjork og Jones argumenterer for at PMF også på andre måter bidrar til økt risiko og voldsnivå i Irak. For det første er deres egenart med på å viske ut

140 T. Lee Humphrey, “Private Security Companies in Afghanistan” , *Journal of international peace operations*, juli-august (2007) <online> 17. april 2008:7.

141 Henry Waxman, “Additional Information for Hearing on Private Security Contractors”, *www.house.gov*, 7. februar 2007, <online> 18. april 2008.

142 Bjork og Jones, “Overcoming dilemmas”; Singer, “Can’t win with ‘Em”.

143 Singer, “Can’t win with ‘Em”.

skillet mellom sivile og militære. Personell fra PMF blir betraktet som militære og utsettes for angrep – dem de beskytter, og andre som befinner seg i området, utsettes dermed for fare. For det andre oppfattes PMF som mykere mål en militære styrker, de har oftest lettere bevæpning og opererer med upansrede eller lett pansrede kjøretøy og mangler ofte forsterkningsressurser som de militære normalt kan sette inn fra bakke og luft. Det er en klar oppfatning at det er betydelig flere anslag mot PMF enn mot militære. For opprørerne spiller det liten rolle hvem som betaler lønna til vedkommende de dreper. En vellykket operasjon, enten den rammer et PMF eller US Army, gjør samme nytten, det er logisk at de da velger det mykeste målet. PMF er selvsagt klar over disse forholdene og kompenseres med taktiske løsninger som oppfattes som mer brutale enn nødvendig.¹⁴⁴ Paradokset er at den økte graden av vold som de direkte og indirekte bidrar til, rettferdiggjør deres tilstedeværelse og fører til et stadig voksende behov for deres tjenester både fra myndigheter, internasjonale og frivillige organisasjoners side. På sett og vis er denne utviklingen en ukontrollert forverring av sikkerhetssituasjonen og en styrkeoppbygging utenfor militær kontroll som bidrar til et forsterket inntrykk av en okkupasjon. I en slik virkelighet har de militære begrenset innflytelse på utviklingen, og får en betydelig vanskeligere jobb.

Oppsummert synes de viktigste utfordringene som amerikanske styrker opplever i forhold til PMF i Irak å være innenfor kommando og kontroll. PMF opererer ofte utenfor militær kontroll, og man har usikre koordineringsmekanismer. Dette fører til at man kan få direkte konfrontasjoner mellom PMF og militære styrker som følge av misforståelser. Det er også en utfordring at PMF-aktivitet på flere måter påvirker sikkerhetssituasjonen negativt, slik at det blir vanskeligere å nå de militære målene.

Kommando og kontroll

Svært mange av problemene innenfor kommando og kontroll er sammenfallende, og på det taktiske nivået vil PMF alltid representere utfordringer. Selv om amerikanske styrker integrerer PMF i sine avdelinger, og i utgangspunktet planlegger med samarbeid, er dette ikke uten utfordringer. Amerikanerne har egne reglementer for samvirke og egne offiserer til å håndtere det kontraktmessige, men når det kommer til ledelse i felt, vil PMF alltid representere en styrke som står utenfor absolutt militær kommando. Det vil alltid være en parallell kommandokjede som personellet fra PMF forholder seg til, uansett hvor integrerte det er. Den militære sjefs myndighet og mulighet til å kontrollere private selska-

144 Bjork og Jones, "Overcoming dilemmas": 787–791.

per er begrenset til de rammer som er gitt i kontrakten. I forbindelse med disse integrerte kontraktørene skiller amerikanske utfordringer seg noe fra norske, da norske styrker ikke benytter sivile i stridende stillinger. I tillegg til de utfordringer som de “integrerte” medfører, må amerikanske styrker takle de samme utfordringene som norske styrker opplever.

De fleste PMF opererer helt utenfor militær kommando og løser oppdrag for andre statlige myndigheter eller for sivile organisasjoner og firmaer. Andelen av PMF som løser sikkerhetsoppdrag uavhengig av militær virksomhet er stor både i Irak og Afghanistan, og for det taktiske nivået er summen av PMF så stor at kommandolinjene blir utfordret. PMF blir en aktør som opererer på tvers av militære teiggrensener og som ikke står under militær kommando. En militær sjef vil normalt se sammenhenger i det han gjør og iverksette sine operasjoner med tanke på de direkte og indirekte effekter som aktiviteten medfører. Således vil han balansere sin innsats i forhold til å nå de militære målsetningene. Effekten av PMF-ene ligger utenfor militære styrkers kontroll, siden militære sjefer har liten eller ingen innvirkning på når, hvor og hvordan PMF opererer. Disse utfordringene er så å si identiske både for norske og amerikanske styrker.

En vesentlig forskjell er likevel at det fra amerikansk side iverksettes tiltak for å bedre disse forhold. I Irak har man de tidligere omtalte ROCene som gir en mulighet for å koordinere bevegelser og ikke minst opprette samband. Tilsvarende har man i Afghanistan liaisonering og i økende grad samband til PMF. Det er en tettere dialog, særlig mellom vestlig PMF og amerikanerne i form av jevnlig koordineringsmøter som dekonflikter noen operasjoner.¹⁴⁵ I mange tilfeller er det også en samlokalisering av PMF og amerikanske styrker, noe som til en viss grad gjør koordinering lettere.

Erfaringene til norske styrker som opererer som avdeling viser at koordinering oftest skjer på PMFenes initiativ. Manglende erfaring med PMF og uklare retningslinjer gjør at de norske utfordringene med kommando og kontroll løses mer ad hoc når situasjoner oppstår.

Styrkebeskyttelse

PMF som trussel i forbindelse med “blue on blue”-situasjoner oppleves nesten identisk av nordmenn og amerikanere. Nyansene her er at norsk militært personell i første rekke frykter å bli beskyttet av PMF og ikke ser like stor fare for at de selv åpner ild. Empirien er noe bredere i amerikansk sammenheng, og der viser

145 Larsen, intervju.

det seg at det stort sett er amerikanske styrker som skyter først.¹⁴⁶ Det kan virke som om amerikanske styrker har en generelt lavere ildåpningsterskel enn norske. Dette inntrykket bekreftes av løytnant Thjømøe som blant annet forteller at de måtte gå over til å bruke militære kjøretøy istedenfor sivile kjøretøy i hans avdeling, for å unngå å bli skutt opp av amerikanske styrker.¹⁴⁷

Det ser ikke ut til å være noen forskjell på utfordringene forbundet med PMF sin tilstedeværelse og opptreden. Tendensen til at PMF blir plukket ut som mål for opprørerne bidrar til økt voldsnivå og en vanskeligere sikkerhetssituasjon. En opphisset eller skremt sivilbefolkning er en militær utfordring, uansett om du har norsk eller amerikansk flagg på skulderen.

Påvirkning av oppdragsløsning

Med tanke på PMFs evne til å direkte påvirke oppdragsløsningen virker det som om amerikanske styrker i liten grad lar seg dominere av PMF. Det hersker liten tvil om at US Army og US Marine Corps setter agendaen militært i Irak. Norske styrker har i denne sammenheng en tendens til å tilpasse eller endre sine operasjoner for å unngå PMF-aktivitet. De indirekte påvirkningene gir nok derimot mange av de samme utfordringene. PMFs aktivitet i Irak trekkes frem som en viktig årsak til at man ikke evner å vinne befolkningen over på koalisjonenes side. Omfanget av PMF i Irak gir et forsterket inntrykk av okkupasjon, samtidig er det en generell oppfatning at mange PMF har en brutal og hensynsløs fremferd som virker ydmykende på lokalbefolkningen og gjør det vanskelig å vinne frem med tradisjonelle taktikker for opprørsbekjempelse. Dette er også gjenkjennelig i intervjuene denne studien bygger på, der flere trekker frem de utilsiktede effektene som PMF-operasjoner medfører, og at dette kan motvirke evnen til å vinne tillit hos sivilbefolkningen.

De effektene som PMF skaper er uforutsigbare og utenfor militær kontroll, noe hendelsen i Fallujah i 2004 demonstrerer. Drapene på de fire Blackwater-ansatte førte indirekte til at man valgte en annen tilnærming til å tøyte opprøret i byen. Det ble en situasjon som eskalerte til et nivå langt utover det planlagte. De samme utfordringene kan man gjenkjenne i det norske materialet, om enn i en betydelig mindre målestokk. Norsk militært personell ser også faren ved at PMFs aktivitet utilsiktet eskalerer situasjoner og trekker de militære inn i direkte kamphandlinger.

146 Geraghty, *Guns for Hire*.

147 Thjømøe, intervju.

Politiske retningslinjer

De offisielle retningslinjene skiller seg betydelig mellom USA og Norge. I USA er det en helt klar policy på å bruke private aktører i størst mulig grad. PMF betraktes som en styrkemultiplikator, og deres innsats skal frigjøre amerikanske styrker til direkte kampinnsats. De amerikanske departementene for forsvars- og utenrikssaker er store brukere av deres tjenester, noe som levner liten tvil om at PMF utgjør en viktig del av den amerikanske krigsinnsatsen. Det taktiske nivåets samarbeid med PMF er derfor forankret opp på strategisk nivå. De utfordringene man fra norsk side opplever, med manglende politisk ryggdekning for samarbeidet som forgår med PMF, synes derfor å skille seg vesentlig fra de amerikanske. I sammenheng med dette diskuterte man tidligere faren for at et slikt samarbeid også kunne trekke norske styrker inn i folkerettsstridige handlinger, fordi man ikke var bevisst på den juridiske statusen til PMF. På dette området er det lite som skiller USA fra Norge. Personellet i PMF som opererer i Irak står i praksis utenfor internasjonal og irakisk lov. Ingen PMF-ansatt er ennå dømt for overgrep eller drap. Torturskandalen i Abu Ghraib-fengslet rystet verden i 2004. Et oppsiktsvekkende faktum er det at svært mange av de involverte jobbet for to amerikanske PMF, CACI og Titan, som var engasjert for å drive fangeavhør. Mye tyder på at personell fra disse selskapene var pådrivere for de overgrep som fant sted. Flere militære har blitt dømt, men de private har gått fri.¹⁴⁸

USA sin svært utstrakte bruk og integrering av PMF i de militære operasjonene kan gjøre sjansen for at amerikanske militære trekkes inn i folkerettsstridige handlinger større en det som er tilfelle for norske styrker.

Denne sammenlikningen er på ingen måte uttømmende, men viser likevel at det er mange sammenfallende utfordringer. Dette innebærer at en grundigere studie av de erfaringene som amerikanske styrker har gjort, vil kunne bidra med verdifull innsikt i de utfordringene som skapes ved bruk av PMF.

OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER

Studiens mest oppsiktsvekkende funn er at det på tross av de rådende politiske holdninger foregår en utstrakt kontakt mellom norske styrker og PMF, og at denne kontakten fører til betydelig operativt samarbeid av både formell og uformell art.

Det overveldende flertallet av respondentene har opplevd en form for formelt operativt samarbeid med PMF. Både i Afghanistan og Irak utgjør PMF en betydelig del av den internasjonale innsatsen. Norske styrker og norsk militært personell som deltar i disse operasjonene, enten som en enhet i en koalisjon eller som enkeltpersoner integrert i en internasjonal stab, kommer opp i situasjoner som krever et formelt samarbeid. Så lenge ulike myndighetsorganer, militære samarbeidspartnere og Nato benytter PMF i operasjonsområdet, vil dette vanskelig kunne unngås. Undersøkelsen viser at det også foregår operativt samarbeid av mer tilfeldig karakter på de laveste nivå. Det synes å være en gjensidig utnyttelse av de fordeler man kan få av slikt samarbeid. I rasjonalitetens navn utnytter man den ildkraft og den sikkerhet PMF representerer for å løse oppdrag mer effektivt og for å bedre egen sikkerhet.

Den vanligste formen for interaksjon er likevel de tilfeldige møtene som oppstår, fordi PMF er en del av operasjonsmiljøet; man er på samme sted til samme tid. Dette betyr også at personell fra PMF og norsk militært personell har private relasjoner. Interaksjonen som forekommer bidrar til å komplisere hverdagen for norske militære i internasjonale operasjoner.

Særlig tydelige synes utfordringene å være innenfor kommando og kontroll. Til tross for at PMF fortrinnsvis oppleves å være på den samme siden som militære styrker, står de utenfor den militære kommandokjeden. De blir ofte aktører som kompliserer planleggingen og gjennomføringen av operasjoner, enten man skal samarbeide med dem eller ikke. I tillegg til koalisjonspartnere og motstandere utgjør PMF en tredje part som helt utenfor militær kontroll kan påvirke situasjonen betydelig. Manglende samarbeidsprosedyrer mellom norske militære og PMF gjør at løsningene blir ad hoc og provisoriske, og avklaring av ansvarsforhold og kommandomyndighet blir en utfordring. Resultatet blir at oppdrag løses mindre effektivt, og det er en fare for at mangelen på enhetlig kommando umuliggjør stridsledelse ved et eventuelt anslag.

Svært fremtredende er også utfordringene rundt identifisering av PMF. De er gjennom sin varierende grad av uniformering og bevæpning i ferd med å viske ut skillet mellom sivile og de offisielle sikkerhetsstrukturene som militære og politi. Det gjør det også vanskeligere å skille mellom sivile og opprørere. Det blir store utfordringer i å skille mellom venn og fiende, alliert eller nøytral, myn-

dighetsperson eller sivilist. Dette resulterer igjen i uheldige misforståelser som i verste fall kan få fatale konsekvenser.

Utfordringer knyttet til trussel og styrkebeskyttelse står også sentralt blant funnene i undersøkelsen. PMF er et væpnet element i operasjonsområdet og manglende kommando- og kontrolltiltak og problemer med identifisering sannsynliggjør “blue on blue”-situasjoner. Et stort antall væpnede aktører, uten sammenfallende ROE og manglende kommando- og kontrollrelasjoner, gjør at det betraktes som en reell trussel mot militært personell å komme under utilsiktet ild fra PMF. Det er også en utfordring mot styrkebeskyttelsen at PMF bidrar til at hendelser eskalerer og kommer ut av kontroll.

Det fremkommer også en rekke trusler mot styrkebeskyttelsen som er av en mer indirekte karakter. Mye tyder på at lokale i liten grad betrakter vestlige PMF som noe annet enn vestlige militære. PMF fremstår som et noe mykere mål og synes å være mer utsatt for anslag en militære styrker. Vellykkede operasjoner mot PMF kan anspre til økt aktivitet fra opprørernes side og således øke trusselnivået generelt. Samarbeid og informasjonsutveksling mellom PMF og militære styrker utgjør en trussel mot operasjonssikkerheten og kan sette militære operasjoner i fare. PMFs selvstendige operasjoner kan også øke frustrasjonen hos lokalbefolkningen og radikalt forandre trusselnivået mot militære styrker. Selv om det dominerende inntrykket er at PMF er en trussel mot styrkebeskyttelsen, så fremkommer det at bildet er sammensatt. PMF bidrar til å fylle det eksisterende sikkerhetsgapet og benyttes også av militære styrker for å skaffe styrkebeskyttelse.

PMFs tilstedeværelse påvirker norske styrkers oppdragsløsning både direkte og indirekte. Direkte ved at man må bruke knappe ressurser på PMF i operasjonsvurderingsfasen, enten man skal ha et samarbeid eller ikke. Videre ved at man må tilpasse de taktiske løsningene slik at de kan inkluderes i et samarbeid, noe som ofte medfører mindre effektive taktiske løsninger. Risikoen ved å operere på samme sted som PMF fører også til at egne operasjoner eller forflytninger utsettes der man kommer i situasjoner hvor man tilfeldigvis havner på samme sted til samme tid. Indirekte ved at PMF virker negativt inn på lokalbefolkningens innstilling til vestlig innsats. PMF har antatt andre og mer kort-siktige perspektiver. Deres aggressive og truende adferd virker kontraproduktivt i forhold til militære styrkers evne til å vinne “hearts and minds”, og gjør det derfor mer krevende å nå de militære mål.

Til tross for at PMF representerer utfordringer på mange områder, får de ikke særlig stor oppmerksomhet. Moderne konflikter har en høy kompleksitet og et mangfold av utfordringer, de som representeres av PMF blir derfor ikke spesielt fremtredende. Militært personells tilpasningsdyktighet gjør også at man raskt innfinner seg med PMF som en aktør, og venner seg til de utfordringene de

skaper. Tettheten av PMF er størst der det er verdier å beskytte. Norges hovedengasjement internasjonalt er i de mindre folketette områdene i Nord-Afghanistan hvor tilstedeværelse av PMF er liten. Dette gjør sitt til at utfordringene ikke blir større.

Den norske forsvarstradisjonen, en historisk norm mot leiesoldatvirksomhet og et negativt fokus i media, kan synes å være årsaken til at undersøkelsen viser en negativ grunnholdning hos norsk militært personell til PMF og deres virksomhet. Det er likevel stor forskjell i hvordan man betrakter personellet i de ulike PMF. Personell med lokal eller ikke-vestlig bakgrunn nyter liten respekt, det samme gjelder aktører som er knyttet til den lokale maktstrukturen. I forhold til personellet i vestlige PMF fremkommer det derimot en respekt for deres profesjonalitet som nærmest må beskrives som beundring, og de behandles som om de var andre egne styrker.

Det fremkommer også indirekte og mer latente utfordringer i undersøkelsen. Rekruttering foregår, men utgjør ikke store utfordringer direkte. Imidlertid fører interaksjon mellom norske styrker og PMF til at det knyttes kontakter i miljøene og flere konkrete eksempler viser at norske soldater og befal har gått til PMF. Det foregår en tiltagende "utveksling" av personell mellom PMF og Forsvaret som på sikt kan føre til betydelige utfordringer på taktisk nivå i forhold til lojalitet, tap av kompetanse og ytterligere utvisking av skillet mellom militær og sivil. Undersøkelsen antyder også at den økende profesjonaliseringen av Forsvaret og spesialistbefalsordningen kan fungere som en styrkebrønn for PMF.

Det er også utfordringer knyttet til Norges policy på området. En meget restriktiv norsk politikk for bruk og samarbeid med PMF fra den "spisse enden" blir ikke tatt til følge ute i operasjoner. Det er et stort gap mellom norsk policy på området og det som faktisk kommer til utførelse på det taktiske nivået. De mest fremtredende årsakene til dette synes for det første å være at den offisielle holdningen er underkommunisert og for det andre at den er lite adekvat i dagens konfliktbilde, hvor PMF er en aktør i operasjonsmiljøet som man må forholde seg til. Det er derfor en fare for at norske styrker bevisst eller ubevisst samarbeider med PMF på en måte som ikke vil ha politisk aksept. Enda alvorligere er det at norsk militært personell i liten grad er opptatt av PMFs folkerettslige status, noe som kan trekke norske styrker direkte eller indirekte inn i folkerettsstridige handlinger. Det kan virke som om pragmatismen råder, juss og politikk må vike for det som får jobben gjort. Forsvaret kan påvirke denne utviklingen ved å gjennomføre i hvert fall to tiltak: For det første ved å formidle den norske holdningen til PMF klarere enn det som er tilfelle i dag. Det kan kanskje også være grunn til å vurdere om den er adekvat i forhold til situasjonen man møter i dagens konflikter.

For det andre ved bedre å forberede de militære styrkene som sendes ut på møtet med PMF. Det betyr for eksempel at soldatene før deployering utdannes og trenes i å møte ulike utfordringer som interaksjon med PMF medfører. I den sammenhengen er de folkerettslige utfordringene et samarbeid med PMF byr på særlig viktige .

En sammenlikning av amerikanske erfaringer fra Irak og det som fremkommer i denne undersøkelsen viser at det er overraskende mange sammenfallende utfordringer. Til tross for at USA politikk langt på vei er en hovedpådriver for den internasjonale utviklingen i bruken av PMF, viser det seg at man for det taktiske nivået, der operasjonene utføres, kan kjenne igjen de amerikanske utfordringene i denne norske undersøkelsen. Dette styrker sannsynligheten for at undersøkelsens funn også vil ha relevans for norske styrker i internasjonale operasjoner generelt.

KILDELISTE

Bøker

AVANT, DEBORAH.

The market for Force: The consequence of Privatizing Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

BARTH, FREDRIK.

Afghanistan og Taliban. Oslo: Pax, 2008.

BJORK, KJELL OG RICHARD JONES.

“Overcoming Dilemmas Created by the 21st Century Mercenaries”. *Third World Quarterly*, nr. 4–5 (2005): 777–796.

CARMOLA, KATERI.

“It’s All Contracts Now: Private Military Firms and a Clash of Legal Culture”. *Brown Journal of World Affairs*, nr. 13 (2006):161–173.

COKER, CRISTOPHER.

Humane Warfare. London: Routledge, 2001.

DONALD, DOMINICK.

After the Bubble: British Private Security Companies after Iraq. London: RUSI, 2006.

FORSVARSDEPARTEMENTET.

Konsept for offentlig privat partnerskap (OPP) i forsvarssektoren. Justert versjon, februar 2005. Oslo: Forsvarsdepartementet, 2005.

—. *Styrke og relevans: Strategisk konsept for Forsvaret.* Oslo: Forsvarsdepartementet, 2004.

FORSVARSTABEN.

Forsvarets fellesoperative doktrine. Oslo: 2007.

GASTON, E. L.

“Mercenarism 2.0? The Rise of the Modern Private Security Industry and Its Implications for International Humanitarian Law Enforcement”, *Harvard International Law Journal*, vinter (2008):221–248.

GERAGHTY, TONY.

Guns for Hire: The inside story of freelance soldiering. London: Portrait, 2007.

HUMPHREY, T. LEE.

“Private Security Companies in Afghanistan”, *Journal of international peace operations*, juli-august (2007), <http://peaceops.com/web/images/pdf/journal_2007_0708.pdf> 17. april 2008.

HUNTER, CARRIE OG DANIEL GOURE.

Contractors on the Battlefield. Lexington Institute, februar 2007, <<http://www>>

lexingtoninstitute.org/library/resources/documents/Defense/contractors-on-the-battlefield.pdf> 16. april 2008.

KINSEY, CHRISTOPHER.

Corporate soldiers and International Security: The rise of the Private Military Companies. Abingdon: Routledge, 2006.

—. Problematising the role of Private Security Companies in Small wars”, *Small Wars and Insurgencies*, nr. 4 (2007): 584–614.

LOFSTAD, ROLF.

“Forsvaret slutter med opplæring fra private sikkerhetsfirmaer”. *www.dagbladet.no*, 30. januar 2008, <<http://www.dagbladet.no/nyheter/2008/01/30/525410.html>> 31. januar 2008.

LUNDE, LEIV.

Norske interesser: utenrikspolitikk for en globalisert verden. Oslo: Cappelen Damm, 2008.

NORDLAND, ROD OG MARK HOSENBALL.

“Blackwater is Soaked”. *www.Newsweek.com*, 15. oktober 2007, <<http://www.newsweek.com/id/42487>> 12. januar 2008.

NRK.

“Norske soldater hjalp torturist”. *www.nrk.no*, 4. april 2005, <<http://www.nrk.no/nyheter/1.515590>> 9. april 2008.

—. Reportasje om nordmenn i PMF. *Dagsrevyen*, 18. mai 2008.

NTB.

“26 nordmenn utleid til privat krig i Irak”. *www.vg.no*, 12. juli 2005, <<http://www.vg.no/nyheter/utenriks/irak/artikkel.php?artid=283660>> 14. mai 2008.

PERCY, SARAH.

Mercenaries: The history of a norm in international relations. New York: Oxford University Press, 2007.

POWELL, BILL.

“Into The Cauldron”. *www.Time.com*, 12. april 2004, <<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,993786,00.html>> 20. februar 2008.

RIMLI, LISA OG SUSANNE SCHMEIDL.

Private Security Companies and Local Populations: An exploratory study of Afghanistan and Angola. November 2007, Swiss Peace, <http://www.swisspace.ch/typo3/fileadmin/user_upload/pdf/PSC.pdf> 16. januar 2008.

RØDE KORS.

Protocols Additional to the Geneva Conventions of August 12 1949. Genève: International Committee of Red Cross, 1996.

SCAHILL, JEREMY.

“Blood is thicker than Blackwater”. *www.thenation.com*, 19. april 2006, <<http://www.thenation.com/doc/20060508/scahill>> 22. januar 2008.

SCHUMACHER, GERALD.

A Bloody Business. St. Paul: Zenith Press, 2006.

SINGER, PETER WARREN.

“Can’t win with ‘Em, Can’t Go To War Without ‘Em: Private Military Contractors and Counterinsurgency”. *Foreign Policy at Brookings*, Policy Paper, nr. 4, september 2007, <<http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/papers/2007/0927militarycontractors/0927militarycontractors.pdf>> 11 april 2008.

—. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca: Cornell University Press, 2004.

SPEARIN, CHRISTOPHER.

“Contracting a Counterinsurgency? Implications for US Policy in Iraq and Beyond” *Small Wars and Insurgencies*, nr. 4 (2007): 541–557.

TOOLAN, JOHN.

“Interview with Marine Col. John Toolan”. www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/, 4. april 2005, WGBH Educational Foundation, <<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/warriors/interviews/toolan.html>> 16. april 2008.

ULRIKSEN, STÅLE.

Den norske forsvarstradisjonen: Militærmakt eller folkeforsvar? Oslo: Pax forlag, 2002.

WAXMAN, HENRY.

“Additional Information for Hearing on Private Security Contractors”. www.house.gov, 7. februar 2007, <<http://oversight.house.gov/Documents/20070207112331-22533.pdf>> 18. april 2008.

ØSTERUD, ØYVIND.

“Militærmakt på markedet”. *Mot et avnasjonalisert Forsvar?*, red. Janne Haaland Matlary og Øyvind Østerud. Oslo: Abstrakt, 2005.

Filmer

GREENWALD, ROBERT.

Iraq for Sale: The War Profiteers. Culver City, Bravenewfilms, 2007.

Intervjuer

ANONYM KILDE

Oslo, 10. mars 2008

Spesialstyrkeoperasjoner i Afghanistan 2005 og 2007.

AARBOGH, EINAR

Oslo, 12. mars 2008

Eskadronsjef i Kabul 2005–06.

BØRSTAD, RUNE

Oslo, 19. februar 2008

MP etterforsker og eskortelagfører i Kabul og Nord-Afghanistan 2007–2008.

BØRTE, GUNNAR

Oslo, 12. mars 2008

Vognfører i Kabul 2004, lagfører i Kabul 2005 og lagfører i Meyhmaneh 2006.

DELPHIN, H. M.

Elverum, 6. februar 2008

Ingeniøroffiser i Irak 2003.

ELLEFSEN, DIDRIK

Oslo, 4. februar 2008

Troppsjef i Irak 2003–2004.

GRÆSVIK, FREDRIK

Telefonsamtale, 9. april 2008

Utenriksreporter i TV 2.

GRØTTE, SVENN EGIL

Oslo, 28. februar 2008

Task unit commander i Nord-Afghanistan 2007–2008.

HANSEN, TOR ERIK

Oslo, 1. februar 2008

Assisterende operasjonsoffiser i Kabul 2004.

HELMERS, ROGER

Oslo, 4. februar 2008

Stabsoffiser i Nato training mission i Irak 2005.

JOHANNESSEN, ODIN

Oslo, 25. februar 2008

Sjef for hurtig reaksjonsstyrke i Nord-Afgahnistan 2006.

LARSEN, KÅRE EINAR

Oslo, 4. februar 2008

Offiser i Operational Mentoring and Liason Team i Nord-Afghanistan 2007.

LØVLAND, OTTO

Oslo, 4. februar 2008

Assisterende operasjonsoffiser i Kabul 2005, eskadronsjef i Nord-Afghanistan 2007.

PEDERSEN, JOHN-OTTO

Jevnaker 7. februar 2008

Kompanisjef i ingeniørkompani i Irak 2004.

RUBACH, KRISTIAN

Oslo, 21. februar 2008

Stabsoffiser i Nato training mission i Irak 2005.

SØRRA, RUNE

Oslo, 13. februar 2008

Bataljonsjef i Kabul 2005–2006.

THJØMØE, ØYVIND

Oslo, 29. februar 2008

Eskortelagfører i Irak 2004, nestkommanderende i kompani i Nord-Afghanistan 2007.

TOMTER, R.

Oslo, 5. februar 2008

Stabsoffiser i Nato training mission i Irak 2005.

TIDLIGERE UTGITTE PUBLIKASJONER I SERIEN OSLO FILES ON DEFENCE AND SECURITY

2009

1. OLE LINDEMAN

Norwegian foreign policy in the High North. International cooperation and the relations to Russia.

2. SVEIN MELBY

Obama og amerikansk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

3. HÅKAN EDSTRÖM (ED.)

Approaching Comprehensiveness. Two grand strategic options and some of their consequences.

4. LENE KRISTOFFERSEN

Interesser i norsk engasjementspolitikk.

2008

1. BORIS BARTH

The Democratic Peace Controversy. A Critical Survey.

2. KJETIL SKOGRAND (ED.)

Emerging from the Frost. Security in the 21st century Arctic.

3. THOMAS DEVOLD

US Policy toward Russia after 9/11. Between Cooperation and Containment.

4. SAIRA H. BASIT

The Iran-Pakistan-India Pipeline Project. Fuelling cooperation?

5. ROLF HOBSON

RMA og Transformation. En historisk-kritisk analyse av to sentrale begreper i nyere vestlig forsvarspolitikk.

6. INGERID M. OPDAHL

Georgia og Russland. Et vanskelig naboskap.

7. HÅKAN EDSTRÖM OCH MAGNUS PETERSSON

Norsk-svenskt försvarssamarbete i en ny tid.

8. SIGRID REDSE JOHANSEN

Norsk deltakelse i internasjonale militæreoperasjoner. Soldatens ansvar for en rettsstridig ordre.

2007

1. TORGEIR E. SÆVERAAS OG KJETIL HENRIKSEN

Et militært universalmiddel? Amerikansk "Maneuver Warfare" og norsk doktrinutvikling.

2. TOM KRISTIANSEN AND JOHN ANDREAS OLSEN (ed.)

War Studies. Perspectives from the Baltic and Nordic War Colleges.

3. VIDAR HELGESEN

How Peace Diplomacy Lost Post 9/11. What Implications are there for Norway?

4. JOHN ANDREAS OLSEN (ed.)

On New Wars.

5. OLOF KRONVALL

Finally Eating Soup with a Knife? A Historical Perspective on the US Army's 2006 Counterinsurgency Doctrine.

6. MICHAEL MAYER

Forecasting Crisis. Climate Change and US Security.

TIDLIGERE UTGITTE PUBLIKASJONER I IFS INFO-SERIEN

2006

1. E. SHAHALA

Peace and security in Africa. Basic structural changes in the governance of peace and security on the African continent.

2. S. HOLTAN

Den standhaftige militærmusikken. Forsvarets musikk og den lange debatten om nedleggelse.

3. K. ØSTBERG

Duksenes republikk. Fransk elitisme og dens samfunnsmessige konsekvenser.

4. J. RØ

Hva er rettferdig krig i et asymmetrisk trusselbilde? En normativ diskusjon av USAs forkjøpspolitikk.

5. L. KRISTOFFERSEN

Soldiers or Saints? Norwegian Civil-Military Cooperation in Afghanistan.

6. S. MELBY, J. RØ, O. KRONVALL OG A.G. ROMARHEIM

Supermaktens begrensning. Perspektiver på Bush-doktrinens utvikling.

7. M. EPKENHANS

The Long and Winding Road to *Weserübung*. Naval Theory, Naval Historiography and Aggression.

8. J. BLACK

The RMA Examined.

2005

1. H.M. SYNTSNES

Presse og krig. Amerikansk fjernsyn og opptrappingen til krigen mot Irak 2003.

2. A. COHEN OG T. WALTER

Why do States Want Nuclear Weapons? The Cases of Israel and South Africa.

3. D. WALTER

Symmetry and Asymmetry in Colonial Warfare ca. 1500–2000.

4. T. HEIER

Forsvarsreformene 2000–2004: Gir Forsvaret politisk uttelling?

5. M. HERMAN

Problems for Western Intelligence in the New Century.

6. Y.N. KRISTENSEN

Torsk, “pirater”, og kalde granater. Striden mellom Norge og Island om Fiskevernsonen ved Svalbard 1993.

2004

1. CHR. COKER

Is there a Western Way of Warfare?

2. T. HEIER

The American Effort to Transform Europe’s Armed Forces.

3. T.L. HAALAND OG E. GULDHAV

Bruk av norske styrker i kampen mot internasjonal terrorisme.

4. T.J. MELIEN

US Navy i norske farvann under første verdenskrig.

5. B.B. STEINLAND

Flere kvinner ute og hjemme?

2003

1. P.FR.I. PHARO

New Knowledge Structures, or Just Common Ground? Breakthroughs in International Negotiations.

2. D. LYNCH

Post-Imperial Peacekeeping. Russia in the CIS.

3. B. MÆLAND

“At alle behandles likeverdig og med respekt, uansett bakgrunn?” Forsvarets verdigrunnlag og norske offiserer i KFOR.

4. M. BERDAL

The UN Security Council. Ineffective but Indispensable.

5. O. RISTE

War and Peace in Scaninavian Political Culture in the 20th Century.

6. T. KRISTIANSEN

De europeiske småstatene på vei mot storkrigen, 1938–40.

2002

1. E. MÄNNIK

Estonian Defence. Ten Years of Development.

2. B. SCHÄFER

Stasi Files and GDR Espionage against the West.

3. P.K. BAEV

Russia in 2015.

4. K. SKOGRAND

Luftforsvaret og atomalderen 1950–1970.

5. M. PETERSSON

“Break Glass Only in Case of War”.

6. H. FRANTZEN

“Proper War” and “War in Reality”.

2001

1. CHR. COKER

Asymmetrical War.

2. O. BOSCH

The Year 2000 Issue and Information Infrastructure Security.

3. K. KLEVE (RED.)

Kilder til norsk luftmilitær historie.

4. R. TAMNES (RED)

Kommandospørsmålet på nordflanken. Utviklingen i to formative perioder.

2000

1. P. FR. I. PHARO

Necessary, Not Perfect: NATO's War in Kosovo.

2. A. BROOKES

Hard European Lessons from the Kosovo Air Campaign.

3. P. FR. I. PHARO

Norge på Balkan 1990–1999. “Lessons learned”.

4. J. KIDD OG P. MITCHELL

European Defence Challenges.

5. M. PETERSSON

Vapenbröder. Svensk-norska säkerhetspolitiska relationer under det kalla kriget.

6. A. BROOKES

The Prospects for Unmanned Aerial Vehicles.

1999

1. I. JOHNSTONE

The UN's Role in Transitions from War to Peace: Sovereignty, Consent and the Evolving Normative Climate.

2. S.G. HOLTSMARK

Gullet fra Moskva. Sovjetisk pengestøtte til norske kommunister, 1917–1990.

3. T. FARER

Shaping Agendas in Civil Wars. Can International Criminal Law Help?

4. V. HELGESEN

Kosovo og folkeretten.

5. W.P.S. SIDHU

New Challenges for the Non-Proliferation Regime.

6. R. BERG

Den svenske "generalguvernørtiden" i Norge, 1814–1829.

1998

1. L.M. RAMBERG

Luftforsvaret en læringsorganisasjon? Logistiske utfordringer ved NORAIRs deployering til Bosnia 1993.

2. K. SKOGRAND

Cash and Cannons. Norway, Denmark and the US Aid Programmes 1947–1952.

3. T. HUITFELDT

Striden om landminer. Ottawa-konvensjonens muligheter og begrensninger.

4. R. BERG

Nasjon – union – profesjon. Forsvaret på 1800-tallet.

5. K. SKOGRAND, O. NJØLSTAD OG R. TAMNES

Brennpunkt. Kald krig, nordområder og storstrategi.

1997

1. P.V. WIKER

Amerikansk våpenhjelp til Norge 1949–1953.

2. H. KROMBACH

The Meaning of Hiroshima and Nagasaki.

3. T. HUITFELDT

De norske partisanene i Finnmark 1941–44 – i skyggen av den kalde krigen.

4. R. BERG

Nordisk samarbeid 1914–1918.

5. H.O. SANDNES

“Olav Tryggvason-affæren”.

6. R.G. PATMAN

Securing Somalia : A Comparison of US and Australian Peacekeeping during the UNITAF Operation.

1996

1. S.G. HOLTSMARK

Great Power Guarantees or Small State Cooperation? Atlanticism and European Regionalism in Norwegian Foreign Policy, 1940–1945.

2. O. RISTE OG R. BERG

Isolasjonisme, atlantisk samarbeid og nordpolitikk.

3. F. LILAND

Moral og realpolitikk. Norges forhold til Kina etter 1966.

4. K.O. SUNDNES

A Balkan Sideshow. The Medical Support System and United Nations Peacekeeping in the Former Yugoslavia.

5. CHR. COKER

The Future is History.

6. H. MACDONALD

National Separatism and the Disintegration of Yugoslavia.

1995

1. F.O. NILSEN

Sovjetisk ubåtvirksomhet i nord – behov og tradisjoner.

2. J. HAMMERSTAD OG K. JAHR

Telemark bataljon. NATOs nye styrkestruktur og Norges deltakelse i IRF.

3. M.R. BREDAL

The United Nations at Fifty: Its role in Global Security.

4. O.K. GRIMNES, J. RØNNEBERG OG B. GOLDSCHMIDT

The Race for Norwegian Heavy Water, 1940–1945.

5. T. ITO

UN Authorized Use of Force: Recent Changes in UN Practice.

6. R. HOBSON OG T. KRISTIANSEN

Militærmakt, krig og historie. En innføring i militære studier fra Clausewitz til våre dager.

1994

1. S.R. RADER

Strengthening the Management of UN Peacekeeping Operations. An Agenda for Reform.

2. J.M. VAN SPLUNTER

Love at First Sight. Co-operation Between the Netherlands and Norway on the Peaceful Use of Atomic Energy, 1950–60.

3. N.A. RØHNE

Norway between Great Britain and Germany.

4. F. MOLVIG

Norsk forsvarspolitikk i 1970- og 80-årene.

5. K.E. HAUG

Den tysk-norske spenningen under første verdenskrig.

6. S.G. HOLTSMARK

Om Den røde hær rykker inn i Norge... Spørsmålet om sovjetisk deltagelse i frigjøringen av Norge 1941–1944.

7. S.G. HOLTSMARK

The Limits to Soviet Influence: Soviet Strategic Interests in Norway and Denmark 1944–47.

8. O. NJØLSTAD

Fissionable Consensus: Scandinavia and the US Quest for International Atomic Energy Control, 1946–1950.

1993

1. F. LILAND

Culture and Foreign Policy. An introduction to Approaches and Theory.

2. R. TAMNES

Penetrasjon og polarisering. Nordområdene i et historisk perspektiv.

3. H. SJURSEN

Gamle problemer i ny klesdrakt? EFs utvidelsesproblemer i 1990-årene.

4. W. WLADYKA

Fortidens skygger i polsk politikk. Reformprosessens utfordringer etter valget.

5. K.E. ERIKSEN OG H. PHARO

Norway and the Early Cold War: Conditional Atlantic Cooperation.

6. E. LØCHEN

Norges møte med Europa, 1950–1964.

7. M. BERDAL

United Nations Peacekeeping at a Crossroads. The Challenges of Management and Institutional Reform.

1992

1. O. RISTE

Postwar Security: Universal or Regional?

2. R. TAMNES

Norges hemmelige tjenester under den kalde krigen. Et sammenlignende i internasjonalt perspektiv.

3. L. SHEVTSOVA

August 1991. The Attempted Coup and its Consequences.

4. T. KRISTIANSEN

Det fjerne og farlige Baltikum. Norge og det baltiske spørsmål 1918–1922.

5. O. RISTE

Eit “minimumsforsvar” for Norge? FK90 og spørsmålet om alliert assistanse.

6. O. WICKEN

Kald krig i norsk forskning.

7. K. HIRSCH

Den norske klagesaken mot Tyrkia i 1982.

PUBLIKASJONER FRA IFS

DEFENCE AND SECURITY STUDIES: Fagfellelvurdert, vitenskapelig monografiserie med større forskningsarbeider, utgis fire ganger årlig.

OSLO FILES ON DEFENCE AND SECURITY: Instituttserie med artikler, foredrag – kort og langt format, utgis 6–8 ganger årlig.

Alle abonnenter av *Oslo Files on Defence and Security* får automatisk tilsendt *Defence and Security Studies*. Abonnementet anses løpende til oppsigelse skjer, hvis ikke opphørsdato er uttrykkelig fastsatt i bestillingen. Ved adresseforandring, vennligst husk å oppgi gammel adresse.

ABONNEMENTSPRIS 2009:

Institusjoner: kr 600.

Privatpersoner: kr 300.

Pensjonister og studenter: kr 200.

Enkeltutgaver: kr 100–150, avhengig av omfang.

SALG AV ENKELHEFTER:

Disse kan bare anskaffes i den utstrekning de er på lageret. Priser, som kan endres uten forutgående varsel, oppgis på forlangende. I tillegg til de ordinære publikasjonene utgir også IFS enkelte store forskningsarbeider i bokform.

ABONNEMENT OG ENKELTSTUDIER BESTILLES FRA:

Institutt for forsvarsstudier, postboks 890 Sentrum, 0104 OSLO.

Telefon: 23 09 77 00. Fax: 23 09 77 49. www.ifs.mil.no

PUBLICATIONS FROM IFS

DEFENCE AND SECURITY STUDIES: Peer-reviewed monograph series providing in-depth studies, published four times annually.

OSLO FILES ON DEFENCE AND SECURITY: Institute series aimed towards the general public, published six to eight times annually.

Subscribers to *Oslo Files on Defence and Security* automatically receive *Defence and Security Studies* also.

SUBSCRIPTION 2009:

Institutions: NOK 600.

Individuals: NOK 300.

Retirees and students: NOK 200.

Single issues: NOK 100–150, according to size.

SINGLE ISSUES:

Can only be obtained according to stock in hand. Prices which are subject to change without any notice, are available upon request. In addition to its ordinary publications, IFS publishes occasional studies as books.

TO SUBSCRIBE OR ORDER SINGLE ISSUES, WRITE TO:

Norwegian Institute for Defence Studies, P.O. Box 890 Sentrum, N-0104 OSLO, Norway. Phone: +47 23 09 77 00. Fax: + 47 23 09 77 49. www.ifs.mil.no

OSLO FILES

ON DEFENCE AND SECURITY — 05/2009

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER Norwegian Institute for Defence Studies

Skippergt. 17c, N-0152 Oslo. Tel: +47 23 09 77 00. Fax: +47 23 09 77 49